

Ціна: 40 центів.

НОВІ ДНІ

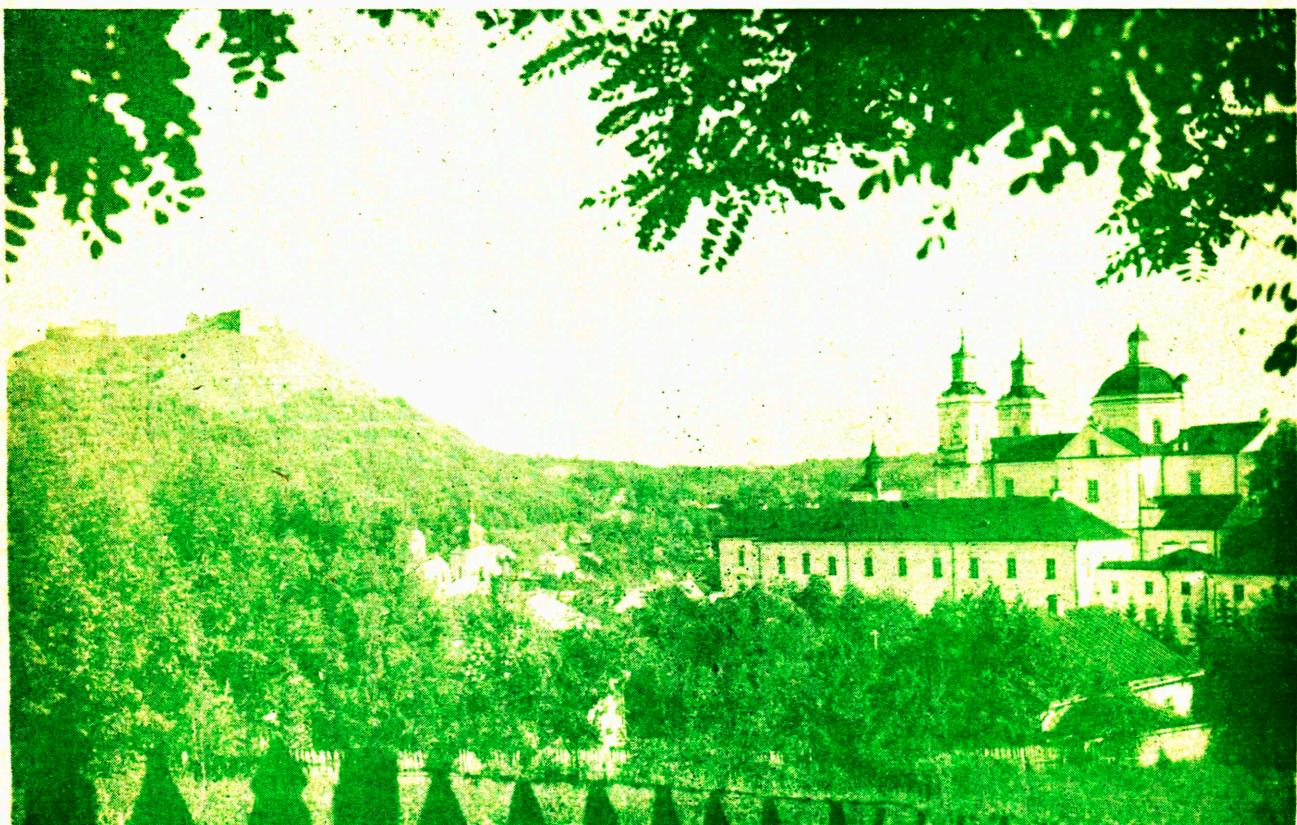
• NOWI DNI •

У НІ ВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАНИЙ МІСЯЧНИК

РІК III

ЧЕРВЕНЬ — 1952 — JUNE

ч. 29

М. КРЕМ'ЯНЕЦЬ НА ВОЛИНІ. Вид на ліцей і замок (на горі).

ПОРАДИ В ПЕРСОНАЛЬНИХ

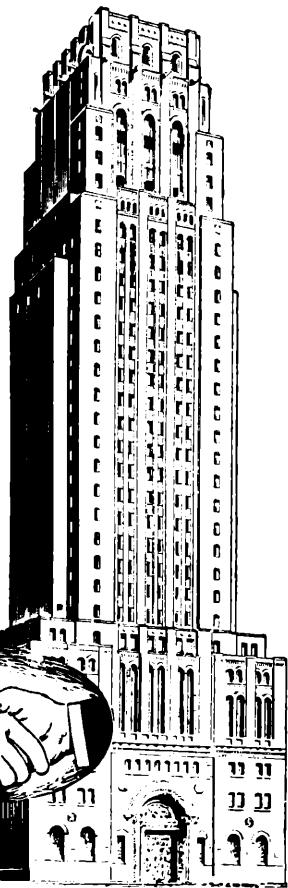
БАНКОВИХ СПРАВАХ

...одна із серії

ВІТАЄМО ВАС, НОВОКАНАДІЙЦІ!

Канадійський Комерційний Банк, щиро вітаючи Вас у Канаді, публікує серію оголошень, щоб зазнайомити Вас з банковою системою Вашої нової батьківщини. Ви перееконаетесь, що тут у полагоджуванні багатьох справ ми часто користуємося відмінними способами від тих, яких Ви звикли вживати. Ми сподіваємося, що Ви негайно звернетесь до управителя найближчого Вам відділу Канадійського Комерційного Банку, коли тільки по-

требуватимете якихось інформацій про канадійську банкову систему. Ваш місцевий відділ цього банку має всі дані, аби поладнати всі Ваші банкові потреби. Канадійська банкова система є відома, як одна із найздоровіших у світі. Канадійський Комерційний Банк засновано 85 років тому, а все його майно виносить 1,750,000,000 дол. Ви можете з цілковитим довір'ям складати гроши в будьякому відділі цього банку.

The Canadian Bank of Commerce

Вітає Вас...

ГОЛОВНА КОНТОРА
В ТОРОНТО

ПОНАД 600 ВІДДІЛІВ У КАНАДІ.

НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ПРИЄДНАЛИ:

1. Ю. Одлига, Аделаїда, Австралія	42
2. М. Марченко, Ніагара Фалс, Онт.	5
3. Ф. Даценко, Монреаль, Квебек	1
4. М. Квас, Торонто	1
5. С. Підгайний, Торонто	1
6. М. Дербуш, Міннеаполіс, США	1
7. Ю. Скібінецький, Торонто, Онт.	1

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД ЖЕРТВУВАЛИ:

1. М. Гнідь, Торонто	2.00
Всім жертвовавцям і поширювачам журналу складаємо щиру подяку. Просимо всіх наших читачів піти за їх прикладом і прислужитись у розбудові журналу.	

Адміністрація

“НОВІ ДНІ”

Універсальний ілюстрований місячник. Видає в-во “Нові Дні”, головний редактор — Петро Волиняк.

Умови передплати:

Канада — річна: \$ 3.00, піврічна: \$ 1.75.
ЗДА — річна: \$ 3.00 американських, піврічна:
\$ 1.75 американських.

ЗМІНА АДРЕСИ: 10 центів (можна канадійськими поштовими марками).

Замовлення і гроши слати на адресу:

NOWI DNI
Box 452, Term. "A"
Toronto, Ontario, Canada.

НАШІ ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

В Англії: Mr. T. Seliger,
10 Pool Str.
Bolton, Lancs., England.

Передплата в Англії: річна — 1½ фунта.

В Аргентині: “Peremoha”
25 de Mayo 479 (26)
Buenos Aires,
Argentina.

Передплата в Аргентині: річна — 25 пезів,
піврічна — 15 пезів.

В Австралії: Miss O. Odlyha
G. P. O. Box 933 H, Adelaide, S. A.
Передплата в Австралії: річна — 1½ фунта.

“Nowi Dni”, a Ukrainian Monthly. Editor: Petro Wolyniak.

Address: Nowi Dni, Box 452, Term “A”, Toronto, Ont., Canada

Authorized as second class mail, Post Office Dept., Ottawa. Printed by: The Basilian Press.

ПЕТРО КАРПЕНКО-КРИНИЦЯ

ПАРАБЕЛЮМ ЛАРИСИ ГУК

Він у мене тепер у руці...
Форальберзька за вікнами ніч.
І вітри — із дороги гінці
Шелестять про недавнє мені.

Я в шкатулку мовчання слова
Положив би о пізній порі,
Тільки ж образ твій знов ожива
Я ось бачу: стоїш, як жива,
І шепочеш мені: "Говори!"

I

І уже облітає пофарблене осінню листя
На холодні панелі, по ливні, що раптом ущух.
Заколисане вітром, куняє глухе передмістя
Трударів і гульвіс, і черниць непорочних, і шлюх...

Петро Карпенко-Криниця народився в Україні 23 грудня 1917 року, того року, коли Україна воскресла, щоб, хоч і в муках, але вперто й послідовно йти до свого остаточного самоствердження.

Умови не дозволяють нам сьогодні оприлюднити повні життєписні дані нашого поета, тому обмежимось лише деякими скрупими відомостями про нього, свідомо оминаючи назви місць, де родився, вчився і жив поет.

П. К.-Криниця закінчив мовно-літературний факультет педагогічного та історичний (заочно) учительського інститутів. Після того працював в Україні у літератур-

Ріг провулку... Над сонню розхрестя байдужо-самітна,
Як мигточий павук, розпустивши від себе дроти,
Електрична, замисливши, лямпа узористо квітне,
Ніби маку головка, на ниві німій темноти.

Прокричав паровоз, і вагони, стукочучи гулко,
Покотилися далі на край опівночі — до дня.
І тоді ворухнулася постать на розі провулку
Прозираючи зарослі тіней бліді навмання.

І, здалося тоді, став нервово-напруженим спокій,
Ніби в душу і серце живе обернувся й застиг.
І коли десь почулись — вони наближалися — кроки
В них заслухались: брук і колони каштанів густих,

І захована постать. Годинник рука її в мить цю
Піднесла до очей. Фосфоричні (— Так, він, бо пора! —)
Пломенілися стрілки, й долоня гарячою міццю
Руків'є парабелюма стисла в кишені нараз.

Як метелик на цятку вогню, поспішала людина
На порожнє розхрестя, засіяне світлом рудим.
Вже ось видко її. Ось вона зупинилася. Хвилину
Розглядається й ніби не знає їти їй куди.

І не знає людина, цього вже напевно не знає,
Що у неї преміцно вп'ялися очей янтарі,
Що захована постать так близько її розглядає,
І хвилюється чомсь, як тополя в грозу на зорі.

(...Над лісом: порання у гулі
Шарахнулось... Перстень затискувався чорних
погонь...

І в тіло ворожа впивається куля...
І в тілі — розлився вогонь...

Над нею: сірінь волохата
І профіль обличчя чіткий...
— Дострілить? Не варто тебе стріляти...
Спитала очима: "Ти свій?..."

Двоїлись дуби... І причалу
Шукала зелена по лісу луна...
Повстанці ішли на прорив. І ясна
В її наголов'ї стояла
Весна...)

І ось в профіль захована постать вглядалась людини,
Що, черкнувши сірник, до цигарки в устах піднесла.
Не обличчя яскравого сполоху впала плямина,
І обличчя було, як тоді, за овалом стола

(...За вікнами хурта, за вікнами сніг.
За вікнами сліду немає доріг.

них відділах газет, учителем та директором школи.

Редактував декілька друкованих органів, брав активну участь в українському революційно-визвольному підпіллі, втративши рідні, вистріляну більшовицькими партізанами. Мав також "щасть" пізнати, що таке застінки гестапо...

Друкуватись почав у 1938 році. Видав кілька збірок поезій: "Гримлять дороги" (1942), "Багряні вежі" (1943), "Полум'яна земля" (1947), "Підняті вітрила" (1950) і "Солдати моого легіону", що саме тепер є в друку. Крім (Закінчення на стор. 4-ї)

Після допитів — біль різкий...
В голові, що важка й п'яна —

Дзвін.

За столом, проти неї, в чужій
Уніформі капітана —
Він.

— Так от що... Я з Умані теж... Повіриш?..
І мушу тебе у расход пустити...
Все 'дно як назвеш нас — кати, блюзніри,
Бандити...

Що можу — одно лиш: тобі подати
Не руку — драбину в життя із смерти. —
Притишено — вмієш тікати?
Світанок. Година четверта.

Я хочу додати
(І очі вп'ялися у неї гострі)
На п'яту —
Призначено розстріл. —

Після допитів — біль різкий...
В голові, що важка й п'яна —
Дзвін.
За столом, проти неї, в чужій
Уніформі капітана —
Він.

За вікнами хурта, за вікнами сніг.
За вікнами сліду немає доріг...)

Затягнувшись димом цигарки, людина раптово
Повернула в провулок. І тиши прищупилась мить.
Лиш не постріл — зависло відлуння дівочого слова:
— Зупиніться!.. Я хочу... У вас... Прикурить...

II

Розжарений день стояв над парком,
Немов провокатор, дідька з'явя.
— Сьогодні направду жарко...
Ну, слухаю, в чому спові?

— Друже провідник! Я прийшла розказати... Це діло...
Я знаю його... і провинна...
— Сміло! Ну, і баба ж... Хвилюєшся? Просто і сміло!
Ти ж типу нового людина.

— Будь ласка — цигарку...
— Ти куриш? Не знав. Ну, на...

Розжарений день над парком
Сконав.
Берези — заблудні русалки —
Відчули, як тихо журба
До них підкрадалася. — Жалко
Знайомої птахі? Ганьба! —

Густіла блакить вечорова.

— Наказ є наказ. — І вишняк
Тайком вишелестьував змову
Листів'ям. — А з совістю як? —

— Ну, маєш. Правдива образа.
Та скінчим пекольний сей джаз:
Ти лиш виконавець наказу,
І мусиш сповняти наказ! —

— Облиш мене, хочу побути

Нарешті сама...

...Дзвеніла, мов ковані пута,
В ушах металева пітьма.

Дзвеніла, здалося, зухвало
Тепер, як тоді, тишина,
Коли у диму грохотала
Недавно погасла війна.

Уява шляхами шугнула
Далеко розгублених літ.
Як сон, уставало минуле:
І юні осипаний цвіт;

І ночі напружені праці —
Хиткої непевності хліб;
Суворі вузли конспірацій
На трасах підпалених діб;

І трупи, прострілені нею,
Безжалъно — в кривавій імлі,
Щоб вільно ходити землею
І жить щоб на вільній землі.

Бо знала: не здавсь тобі ворог —
Бери його в смертний полон!
Закон цей — сьогодні і вчора,
І завтра — цей самий закон...

І сумніву в цьому немає.
Проблема — у логіці дій.
Про неї не завжди питає
Сліпа веремія подій.

І ось у легкім шелевінні,
Спокої, що мирно заліг,
Відчула конфлікт із сумлінням
Ця дівчина чорних доріг...

**Ларисо! Без слова тобі я
Долоню кладу на плече.
Ми ж поруч напевно в завіях
Стояли шалених ночей.**

Можливо умерли ми поруч,
Живими, пішовши у світ...
Ларисо! Думок твоїх море
Мені не байдуже, як піт

І кров рядового солдата
На зморної битви путях,
Що звик у атаки жбурляти,
Як іграшку, власне життя.

Я знаю роздвоєння муку
На просміках тонкої гри.
Я брав себе сто раз у руки,
Ти теж себе зараз бери.

Ти ж бачиш: затягнена тъмою
Півкуля землі голуба...
Це наша тривога з тобою,
Це наша цинічна доба.

І ось ти встаєш, і повільно
Ступаєш. І те, що взяла
На себе сама добровільно
Готова зробити. І мла

Над парком спорожненим висне,
І ночі зависла вуаль...

Ларисо! Схвильована пісне,
Моя невмолима печаль!

III

В сокотання ріки, що, бурхлива, не знала спокою
Уплітався розмови струмок. — І чому ти мені,
Я не знаю, Ларисо, здаєшся близькою-близькою...
І чому ти не Віра?

— Коханка?

— О, ні...

Він дививсь, Омелян Чередник, у розлоге простір'я.
Дуги брів його — бачила — сходились міцно. І ось
Заяскріли озера очей. І глухе надвечір'я
Їй здалося тривожним, суворо-нешадним здалось.

Уявила, як постріл у тиші застояній хрясне,
І по кручі покотиться труп. І опівніч сира
Заглядатиме в очі, погашені нею дочасно...
— Це була не коханка, а рідна сестра.

Ось, мов бачу: базар опустілий... Тремтить карооке,
І питає: "А що ж нам тепер?" Спалахнули вогні...
Ніч закралася в місто... Ох, ніч ця тридцятого року!..
Їй лиш сім... Що могла вона знати?.. Сімнадцять — мені...

Я усе розумів: на далекого міста базарі
Мусів кинути батько дітей, щоб ішли у життя,
Щоб жили десь, не звідавши пекла Колимської кари,
І не знали, як рід розбредеться його без пуття...

Під десятками прізвищ в заулках країни жили ми...
Дітбудинки... Тепло вуркаганських притулиць... Журба...
Через рік... Я її загубив... Ах, не варто глухими,
Хоч в уяві проходить стежками, де квітне злоба... —

Він сидів, охопивши долонями скроні, на кручі,
Як розпушка, утілена майстром у сірий граніт.
І, здавалось, він мертвий, і більше не чує grimучих
Поворотів ріки, всім єством залишивши цей світ.

І коли, повернувшись до себе з задуми важкої,
Як повертається гість у свій дім, опітніле чоло
Він підніс і оглянувсь. — Ларисо! — Їй над рікою
Поруч нього уже не було.

IV

Як можна спокійно заснути,
Здушивши тривогу, коли
І нерви до крику напнуті,
І думи тебе облягли.

Горить у гарячому ліжку
Важка, як чужа, голова...
І тут не поможе ні книжка,
Ні навіть розради слова,
Ні маку настоящий трунок
З чиється легкої руки...
Тобі увижаються труни,
І горе, і хижі полки,
І люди, засмучені люди...
Над Уманню ночі пітьма...
— Хай славиться куля, що груди
Ворожі пройма! —
Шепочеш. І раптом: "Дострілить?
Не варто стріляти". "Ти свій?" —
Вривається в думку, як стріли
У серця окомок живий.

Затиснута в зради лещата
Вертається днів суєта...
І раптом: "Уміш тікати?
Світанок... Четверта..." Густа

Пилюга доріг посивілих
Минулим зrina у очах...
Ти — птиця, що гордо і сміло
Кружля по широких світах.

Ти — сум непроглядний і чорний.
Ти — вся сторозерзаний гнів.
І ось ти, як сонце надгорне,
Стойш у сплетінні років.

І ще раз Андрія шукати
Пускаєшся, й віриш у час
Жаданої стрічі. Одна ти
Пливеш, як самотній баркас,

В міжлюддя, як квітка вишнева
У хвилях мутної ріки...
Ти бачиш блукання зореві
І хліба окрайці гіркі;

І юности вистиглі брості
Ти чуєш, як добрий напій...
Події і зміряний простір
Замкнулись в уяві твоїй...

Четверту і п'яту, і сьому
Рахує вежа за вікном...
Ударі німіють... І втому
Тебе заворожує сном.

І спогадів пізня хурделя
Щеза, як померклі вогні...
Солдатом у сірий шинелі
Світанок стойти у вікні...

Я може в цю пору над віршем,
Схиливши, чув, як земля
Ояснені крила все ширше
І ширше в степу розкрила,

Як зір перламутри квітчасті
Губилися в просині піль,
І марили люди про щастя
Від мене — за тисячу миль.

І тільки не знов, що у тебе
Важке бороття і ві сні...
Мов недруг, насумрилось небо
І гурми дерев мовчазні...

Ти йдеш... Стугонить громобою
У хмарах розірваних мідь:
— Хай валиться шлях під тобою!..
Хто зрадив — не може ходить. —

Ступаєш... Полоскатися віти.
І чуєш докору їх крик:
— Збираєшся довго ще жити?
Хто зрадив — хай згине повік!.. —

Проходиш... І камінь дороги
У сірий зібгався відчай:
— Твої скам'яніють хай ноги!..
Хто зрадив — мене оминай! —

Спинилася... І родиться слово —
Огрудки шепочуть малі:

— Ти зрадила землю Дніпрову...
Хто зрадив — не стій на землі! —

І небо й земля — як погуба...
Дерева і камінь — одно...
Іде провідник і крізь зуби:
— Советського зілля зерно! —

Ти мучишся. Мукою дишеш.
І ось уривається в сон,
У кут зачарованій тиші!
Настирний дзвінок: телефон!

Схоплюєшся. Чуєш холодний паркет під ногами.
Так, я... Шо? Я слухаю... Справа?
Буду. Я з'явлюся, як світла у темені пляма...
Гер-р-ові слова!

V

Фіранка тримала. Муть важезна
Туману стояла сіро-біла.
У шибі з'явився хтось і щезнув.
Фіранка тримала.

Упершися ліктями в столик,
Ти голову стисла важку
В долонях, нечувано квола,
Якою на куцім віку

Не думала й бути ніколи,
Сторінки листаючи днів.
І він, заокруглений столик,
Від болю твого заскрипів.

І ось ти (Ларисо, навіщо?)
Береш олівець... Шо ж, пиши...
Я чую: неспокій зловіщий
В моїй виростає душі.

Не зможу твій крок засудити...
Не зможу тебе й оправдати...
Ох, край мій, столочене жито,
Уstellena трупами гать!

Я бачу прийдешнього муку
Давучу, як смертна петля...
Мій краю! Весна і розлука.
Моя анархічна земля.

Утіха. Скривавлена мати.
Борів нерозгаданий свист...
Ларисо! Не треба писати,
Порви недописаний лист!

Але ти не чуеш. Відчаю
Роз'ятrena хмелем ідким,
Іще раз рядки пробігаєш
Очима. Скорботні рядки!

...Найдорожчий мій брате Андрію! Можливо не треба б
Цих уперше й останнє карбованіх нервами слів,
Цих із серця бентежного видертих літер до тебе,
Щоб ти знов це і мучивсь, і може безумно жалів...
Так, ми стрілись нарешті... Це — дійсности правда
сувора...

Я бессила себе побороть... І рятунку нема:
На пекельної гри шахівниці ти значишся — ворог,
І я мушу забити тебе або згинуть сама.

Це не шал божевілля. Це правда кричить божевільна...
Хай хтось радісно втішиться... Сміхом заллеться. Нехай!
Я іду послідовно і чесно крізь ночі свавільні...
Прощавай!..

Згортаєш папір і виходиш.
Бредеш без нікого, сама
У повінь тремку прохолоди,
У вогкий німецький туман.

Панелі, панелі, панелі...
Пофарблений осінню сад...
За містом grimить парабелюм —
Тобі не вертатись назад.

VI

Він у мене тепер у руці...
Форальберзька за вікнами ніч.
І вітри — із дороги гінці
Шелестять про недавнє мені.

Я так хочу, щоб все це було
Тільки видумки повість гірка,
І ніколи, як чортове зло,
Не стояла проблема така.

25. XI. 46 і 13. VIII. 50.

того, чекають на видавця ще три збірки поезій і поем. На більшу увагу заслужила його остання видана збірка поезій ("Підніяті вітрила"), якою особливо зацікавилася критика, справедливо помітивши, що в ній автор ступає в новий етап своєї творчості: він намагається порвати з волютаристичною, дещо примітивною, пряmolінійністю, якою були насычені його перші збірки, і прагне знайти людину, яка "починає усвідомлювати себе сама, своє місце і ролю в світі; свою становище, повне трагізму; цікавиться, пізнає оточуючий чужий світ." (Л. Полтава, "Книга про людяність", "Н. Д." ч. 20, 1951 р.).

Звичайно, цей злам у світогляді й творчості поета не відбувся легко: поет впадає в хвилю чорного, і на перший погляд безнадійного, пессізму, який, здавалось, міг би знищити в ньому людину взагалі. Але здоровава природа української людини-мученика та особистий талант П. К.-Криниці перемагають і поет виходить з духової кризи, бо, як каже критик, "Тільки сильний, май-

же біологічний талант Карпенка-Криниці, який при належному спрямуванні міг би розгорнутись у поетичну чинність поважного маштабу, може спрямовувати цю пессімістичну розхристаність у русло хоч і скорбної й похмурої, але великої, бо справді людяної творчості." (Ю. Косач, "Наш Вік", Торонто, 20 січня 1951.)

Продовженням цієї психологічної перебудови П. К.-Криниці є поема "Парабелюм Лариси Гук", яку ми поєдноємо сьогодні до ласкавої уваги наших читачів.

Темою поеми є братовбивство. Тема ця не нова ані світовій, ані нашій літературі. Тільки для нас, українців, сьогодні вона особливо пекуча, бо в часи останнього бою за наше самовизначення і звільнення, проблеми братолюбія і братоненависництва, логічним кінцем якого є братовбивство, є дуже пекучими й актуальними. Ще М. Хвильовий глибоко усвідомив це і устами Матері-України ("Я") кликав нас ненавидіти й убивати ворогів, а не своїх батьків і братів.

Наш поет у цій поемі, ідучи новим шляхом стверджен-

ня людського я, не тільки намагається змалювати, а й цілком розкриває трагедію братовбивства, показуючи приреченість братовбивника і абсурдність самого чину братовбивства. В даному випадкові братовбивство є наслідком примітивного розуміння понять честі, героїзму й обов'язку. Лариса Гук за наказом партійного провідника, який є вищий за саму партію, мусить убити людину, яка не тільки кілька раз рятувала її від загибелі, а й виявилася її рідним братом... Не виконати наказу провідника — смерть. І Лариса, не знайшовши виходу, вбиває себе...

Лариса, як бачимо, стала на шлях пасивної боротьби з братовбивством. Автор не скеровує свою геройню на активніший шлях боротьби з цим злом, хоч признається:

Я чую: неспокій зловіщий
В моїй виростає душі. —

Та не зважаючи на "неспокій зловіщий", він, цілком засуджуючи братовбивство, безсилний ще сьогодні засудити Ларисину пасивну побітібу з ним. І тому в нього виригається роздвоєні:

Не можу твій крок засудити,
Не можу тебе й оправдати...

А як наслідок цього роздвоєння поет кров'ю свого серця пише:

Ох, край мій, столочене жито,
Устелена трупами гать!

А тому й логічний, нам здається — сьогодні ще тільки розумовий, а тому знову пасивний, висновок:

Я так хочу, щоб все це було
Тільки видумки повість гірка,
І ніколи, як чортове зло,
Не стояла проблема така.

Про мистецькі якості поеми не говоримо — то справа критики, хоч запевняємо, що читача не раз обдасть то холодом, то жаром, коли він читатиме ці, місцями винятково глибокі й досконалі, рядки. Сьогодні ми можемо лише з певністю сказати одне: "Парафелюм Лариси Гук" — перший мистецький твір, яким поет розкриває банкрутство ідеології, що ґрунтуються на відомому гаслі: для осягнення мети всі засоби добрі.

І саме тому ця поема заслуговує на особливу увагу читача й критики.

П. Вол.

УЛАС САМЧУК

ПРО ЯБЛУЧКО

(Уривок з II тому роману "Ост")

— Ні, братя, про такі речі одним словом не вискажеш, — говорив бувало старий Григор, ще десь так в роках двадцять третьому, двадцять четвертому. Пішов і як у воду канув. Ні слуху вам про нього, ні духу. Харків той, либо́н, не за горами, а, диви, ось уже третій год минає і житня почала вертатися, а його як нема, так нема. І значить нема... Бо не такий був наш Андрій, щоб вість про себе не подав. А тому і в грамотку казав вписати, і панаходу відправити, і частку його земельну, казав на іншого пересунути. Не був, скажу вам, мій син аж до краю, не любив до кінця землі, як то в нашому роду, з діда-прадіда водилося, в книги пішов хлопець, та все таки, скажу вам, голову мав на своєму місці. Що ті книги, кажу бувало не раз, а він мені: а Біблію, каже, читаєте. Ах, ти ж, кажу, пасинку безкорінний! То ти Біблію — книгу святу, пророками, кажу, писану, самим Богом, кажу, проказану до всіляких отих байок рівняєш? А він мені, бувало: кожна, каже, байка в Боже слово обернеться, як тисячу літ виживе. Древність освячує і слово, і камінь, і кожну билинку. Потоп всесвітній був чи не був, а для нас він був. Для того, каже, і книга пишеться, і байка говориться, і пісня співається, щоб словом святым життя на землі освятити, щоб людина від тварі всякої і від рослини німої різнилася, щоб ми з віками мовою свою говорили отак, як я з вами. А чи ж наш, каже, потоп всесвітній, гірший чим від іншого і чи не варто розказати про цю байку нашим словом вікам прийдешнім? Ви,

каже, умрете, а люди будуть.

— А може воно й твоя правда, кажу бувало. Іди і роби, як знаєш. І от вам пішо... і коли б так знаття... Та й то скроєти. хто з нас тепер на нашому світі щось може наперед знати? Затягнуло нашу святу землю туманами — ой, затягнуто!

"Пішов і як у воду канув". Дев'ятнадцятого року. Восени. За Денікіна. Торбу книг наложив, торбу борошна, торбу сала, дві тисячі карбованцями - хвартухами, тисячу гривнями, сім тисяч керенками, два міліони советськими, півтори тисячки денікінськими, простишся зо всіма і в дорогу. Ледве добився до Харкова, — потяги в ті часи лише бандам служили. І то раз служили, раз ні. Іде, іде і враз зупиниться серед чистого степу. Кізяками собі помогали, соломою та бадиллям, верби по балках тяли.

Андрій мав наміри вивчати природу, бо в природі, мовляв, вся суть буття, а в Харкові був тоді славного імені професор Винаградов, автор книги "Психологія рослин", що її перший том наробив галасу по всьому культурному світі.

Молодий Мороз не зінав тоді ще путі своєго, думав професором стати, дослідником таємниць життя, вченю людиною. А те, що іноді пописував, на те менше зверталось уваги. Був надто тверезого розуму чоловік, серце мав на твердому місці, міцної був удачі, як і всі, зрештою, Морози.

Тому й пішов до Харкова і на ніяку погоду

не зважав, не думав про революцію, не хотів у неї вірити,уважав її звичайною примхою своєрідних людей, що пошумлять, пошумлять та й уляжуться. Але в дечому помилився, не знайшов там, чого шукав, ніякі університети при таких нагодах не живуть, оббивав хідники вулиць, хотів було назад на хутір, та гордість не дозволила. Все шукав свого Виноградова, конче хотів його пізнати, дістав його адресу на Пушкінській вулиці та вагався зайти. Надто великим видавався йому той професор... І сходи там широкі, під мармур, і ліхтарі бронзові і килими здовж розложені.

Та одного разу одважився. Вийшов на сходи і зупинився перед дверима з мідним кільцем в пащечі лев'якої голови. "В. В. Виноградов". Простягни лише руку. І він простягнув. Стояв деякий час, стояв і слухав. Ніякого відгуку, мабуть не діяв дзвінок. Та враз двері відхилилися і в них дівчинка років п'ятнадцяти в білому беретику з синіми очима. Андрій запитав, чи дома професор. — Нет, — сказала дівчинка. — Папи нет дома. — Вийшла на сходи і пішла вниз натягаючи подорожі рукачіки. Андрій пішов також за нею...

Пара тижнів минуло. Харків почав згортається під тиском зими, як згортається забутий лист на гільці дерева. Тривожні чутки пішли вулицями, мовляв, вертаються червоні. Андрій пригадав теплий хутір, Ольгу й дещо інше. Усім обіцяв багато й часто писати, а тут зайдов до будинку пошти, а там у карти грають і кулемети "Максима", рядком розставлені. Згодом чутки обернулися в дійсність. Невідомо звідки і як, одного ранку, на вулицях ~~появилися~~ залозені люди з червоними зірками на ковтунястих ~~платахах~~. Це сталося в кінці грудня, стояли порядні морози й мело снігом. Вулиці нагло спорожніли, там-то там залопотали червоні полотнища, на заборах на тумбах, на мурах ~~появилися~~ плакати, у залі ~~дворянського~~ зібрання йшли мітинги, а в Інституті "благородних девіць" розстрілювали людей.

Андрієві стало винятково сутужно, за хутір нема й гадки. "Красное знамя" писало, що "наши переможні армії гураганом женуть золотопагонну сволоту і двадцять п'ятоого грудня, армія Будьонного форсувала Дніпро в районі Канева". Андрій уявляв яке Різдво випало на долю його рідніх. Хоча самому йому не було з маком. На піддашшю, де він мешкав, вода ніколи не розмерзалаась, забув навіть умиватись, тижнями не бачив бритви, лягав у ліжко, як був, у параді і виглядав справжнім "студентом".

І головне, якось чудодійно зникало все єстивне. То ось, диви, було, а то вже нема. То ж ось ще вчора в пекарні Степана Ковальова, що на розі Малого Переулка, хліб пекли, а сьогодні, диви, двері замкнені і вікна якимись скоблями забиті. Нема "городского снабження", казали знавці, на селі, мовляв, "все есть", а от город страждає. До красних столовок ще щось там "подбросют", а ти, обиватель, свиши... Времена, времена!

Вулицями, наприклад, ідуть суботники, сніг відгортають і там то там, ранніми-ранками і лежить "человек". — Голод не свій брат, — казав один мудрий Андрій сусід, міщанин, Задерій на ім'я, що любив філософію. Його пізніше, здається, також забрали до інституту "благородних девіць" і там десь він залишився, — казали "шльопнули". — І було б за що, — твердила Андрієва господиня, що страх не любить неправди. — Ну, скажіть самі, господин студент. Ну, пусть я глупая женщина! Що дорожче: фунт солі чи жизнь человеческая? — Андрій нічого не міг відповісти, він справді не знає, у них саме не було ані шпетки солі, а життя без того також зовсім прісне.

Виноградова Андрій також не зрікся. Мавще в своїй корзині, десь дуже далеко від мішней і зору завидуючого, трохи борошна пшеничного і трохи сала свинячого, на всякий випадок, припрятано. Тримав як міг "на чорний день", бо все вірилось, що буде ще чорніше, діставав, де міг дістати "збоку". Ходив старанно на суботники й діставав "пайок", пробував "устроїтись" на кухні „Пролетарської комуни", що постала на місці ресторану "Огњик", але відти нагнали: — Нікакіх тут студентов! Самі жрати сумієм... — Мало-мало ще й на фронт не попав — "в ряди красної армії". Там вам, такім студентам, какраз место. Демонстрації умелі делать, а воевать жарко". Вислизнув проте з рук, навіть у черзі "добровольців" стояв, та на щастя "розстрільство же-лудка" дістав нагло, сильне щось, видно, на кухні піймав, ковбаса, мовляв, "свежая" прийшла саме, стягнув шматок, а там уже й сам пролетарський лікар мусів ствердити, що йому "до ветру нужно". Варта пропустила, бо трагедія була "на лицо", а як пішов то вже й не вернувся...

I, як сказано, не забув Виноградова, надто вже kortilo йому пізнати його. Одного гарного дня, саме перед масляною, взяв кілька жмень ~~боронна~~ й ~~куєник~~ сала і піднявся на другий поверх дому на вулиці Пушкінській. Ще знадвору помітив, що з вікон дому там то там закопчені сажею рури визирали, але це Андрія вже не дивує, значить, що і тут "отоплені не действует". Помітив також, що килимок зі сходів також зник. Якось певніше потягнув за кільце в пащечі лев'якої голови, а коли це не вплинуло, застукав просто у двері.

Все уладилося гаразд. Андрій пізнат свого кумира, говорив з ним сам на сам, ніби зі своїм братом Іваном... І більше того. Він дістав назулу "сімпатічного студента", яку то дала сама Галина Петрівна Виноградова — дружина шановного професора. Пізнат також іх сина, Лепестком званого, що в дійсності звався Лаврентій, а в скороченню Лавр. І дочку їх, ту саму, що зустрів тоді на сходах, звану чомусь Рокіткою, тобто Кущиком, а в дійсності вона звалась Іриною. Все тут, мовляв, ботанічне...

Самого професора Андрій знайшов в його кабінеті. Простора, запорошена, вся заложена книжками, кімната, по середині "буржуйка", та

сама, якої рура визирає з вікна, у буржуйці, чути, тліє папір, стоси "епархіальних ведомостей", невідомо яким чином сюди забрілих, лежить мабуть, на згорання в "буржуйці" приречених, у кімнаті "адський холод", а сам професор весь замотаний у різні шалі і дещо нагадує полярного дослідника Стефензона після того, як крига роздушила його корабель і він прожив рік під голим небом Гренляндії.

Виникла цікава розмова. Андрій запитав, чи професор продовжує обіцяний том "Психології рослин", на що професор лише махнув рукою.

-- Всьо ето тепер ні к чemu... Теперь не только растенія, но і люді не імеють психології, -- відповів шановний професор.

-- Дай вам, Боже, здоровля, — казала на прощання Галина Петрівна. Ви нас справді виличили, у нас кілька днів, як каже Лавр, повна "уваніловка". Все таки є ще на світі благородні люди, прошу до нас "на бліни", завтра, тож це масляни...

Андрій з трепетним серцем приняв запрошення і другого дня, він, як стій, появився у передпокії Виноградових і знов таки не з порожніми руками. Був "мілим гостем", "симпатичним студентом", „благородною людиною". Лавр був з ним винятково чесним, показав йому свою колекцію далекосибірської фльори, розповів, що він був в Італії, що він грає в теніс. — Які глупоти, — казала резолютно Галина Петрівна. — Хіба личить у такий час говорити про Італію і про теніс? — Чому? — дивується Лавр. — Свята наївність, — вигукнула Галина Петрівна і додала: — От через це ми, руская інтелігенція, і дозволили собі сісти нам на шию отій шантрапі. То ж і мій муж бувало — все Маркс та Маркс. От і нарікали. — Тут діло не в Маркса, — пробує боронитись професор. — А! Говори! — віддахується Галина Петрівна. Ясно не в Маркса, а у вас дурнях, що ви тим свинством захоплювались. Не бійся — он англійці чи німці на таке не падкі... То ж це їхні ті Маркса та ті Енгельси, у них же теж є робочі і ще й сто разів більше... Це, мовляв, руским, китайцям, варварам... Підкинули нам того Леніна в замкнутім вагоні. — Ццц! Галочка! Ради Бога! — замахав руками професор і вказав на стіну. — От бачиш! Колись на вулиці, "геть тиранів" кричав, а тепер власних стін боїшся, — не уймалась Галочка.

Дівчина, звана Рокіткою, що була весь час дуже несмілою і весь час сиділа за столом мовчазно, як тільки з'їла кілька млинців, одразу прояснішала й почала хапати матір за рукав. — Відчипись, Рокітко! — досадно казала Галина Петрівна. — А я знаю, а я знаю, — проговорила ледве чутно Рокітка, ціла почервоніла від сорому. — Що ж ти знаєш? — питає мати. — Я знаю... Вас! — і вказала Андрія. Андрій також засоромлений, він зрозумів, він мовчить. Решта присутніх нічого не розуміє, Галина Петрівна переходить на іншу тему. — Все то, казала вона, пусте, не варте ломаного гроша. Тут от що: де це ви, молодий чолові-

че, дістаєте оті скарби? — і вказала на порожні тарілки, але всі зрозуміли її. — І як це його так зробити, щоб і ми були втаємнічені в це благородне діло?

Слово-по-слову і дійшли до початку. — В такому разі знаєте що? — казала Галина Петрівна. — Кидайте ви ту вашу Матрону Степанівну і переходьте до нас. — Всі здивовані, але всі вдоволені. — А дійсно, а дійсно, — заговорив професор. — Еврика! — викликнув Лавр. — Переходьте! — вирвалось з Рокіткою. — Маємо тут чулан, — продовжує Галина Петрівна. Даруйте. Не чулан, а справжня кімната. Це так я звикла казати. Платити не треба, маємо самі досить керенських, а до того нам все одно втиснити якусь горілу... Отже, переходьте, займайте, користайте, беріть нашого Лавра, тягніть його на село, на суботники — все одно... Інакше нам всім кінець. Згода?

Як не згода! Андрій на верху блаженства. Та й професор радий, — такий співрозмовник, а тут майже сам, всі колеги сидять дома, сходин нема, засідань нема, журналів нема, академії нема, листування нема.

I Андрій перейшов зі свого горища до будинку з мармуровими сходами, з центральним огріванням, з білою, кафлевою, просторою ванною, з вибраною, на тисячі томів, бібліотекою. I було б усе гаразд коли б... Ночами до мешкання вривались якісь невідомі, обвішенні кулеметними стрічками, постаті, щось шукали, обурювались, лаялись. Центральне огоряння давно замерзло, водосточні рури попсулися, ванна не функціонує, Андрієві запаси скоро вичерпались, суботники перестали діяти, горкоопи завжди зачинені. Професори, генерали, інженери, лікарі потягнулись на всі боки на села з мішечками за плечима. Для благородного сімейства, як звє його Лавр, не лишається нічого іншого, ніж наслідувати їх приклад. Першим пустився Андрій. Було на-~~привесні~~, сніг поволі звільняв чорну поверхню ланів, пахло мастким родючим гумусом, літали з криками зграї пташтва...

Ходив від двору до двору і просив роботи. Орати, копати, колоти дрова, возити гній. — Ви, либонь, хлопче не при своїх, — казали йому по-шиrostі. Орати? Останню полову доїдаємо... Ще коли б кусень якого чобота, або мила, або штанину дряну... То може ще й відорвав би котрийсь від рота, бо, диви, грішним тілом світимо... А вас тут тисячі таких орачів — знаємо. Шантрапа міська, проклята... Дурили електрикою, а тепер, диви, гасу краплі на селі не знайдеш, коли б умирав навіть... Ані соли шпетки, ані сірника, ані навіть кресала нема з чого зробити — огонь від сусіда до сусіда носять, у попелі жар передержують, позичають один одному, ніби колись за царя золото...

Андрій спокійно переслухував вичітки, а як десь почувати залишався, поволі та обережно відкривав і своє лицце. Тоді дядько кудись там виходив і приносив вузлик — кілька пригорщів зерна. — Нате, та нікому не кажіть. Уб'ють. Тут до нас десять разів приходила "разв'орст-

ка", та "продразвійорстка", та "ліквідація залишків", „та все на фронт". Так, так... Господарити ті мудрі люди, що й казати, вміють, все доводять до клясової свідомості, от шкода лише, що трохи запізно, а то б ми їм можеб і подякували як слід.

Андрій завжди вертався з торбиною суміші — і жито, і горох, і квасоля — все разом. Дома розберуть. Та донести його не так легко, особливо, коли підходиш під місто. Вдень всілякі застави та патрулі, а вночі знов вільні люди. Не один поплатився життям за пригорішту зерна. Андрій носить зі собою палицю фунтів п'ять вагою, вирвав із залізної огорожі... Зате скільки радости, коли вертався... Як всі його вітали, як всі сміялися... А після всі за стіл сідали і заїдали смачну горох'янку, або кашу пшоняну, або коржі з муки меленої млинком для кави.

Та одного разу Андрій з такої мандрівки не вернувся. Ніхто не міг довідатися що з ним сталося, бо пошти не було. Андрієві пригода трапилася. Напоровся на кінний роз'їзд окремого відділу чрезвичайної комісії для ловлі дезертирів. Мав купу довідок, доводив, що він чесний учитель — не помогло. — Учителів і нам треба, писарем при нашій спецбригаді будеш... Але його дали далі. Помітили згодом, що пише він не так чітко, а от губу широку має й говорити потрапить гаразд і промови тне "по чом зря", отож до культпропу Першої Кінної приділили, "летючий отряд пропаганди" названий. Був то потяг довгий весь гаслами та плякатами обліплений. І були там друкарні з монастирів вирвані, і кіно-апарати з харківських кінотеатрів, і грамофони поміщицькі, і писальні машини з губернаторських ~~канцелярій~~. ~~І все то~~ писало, друкувало, говорило, кричало, крутилося ~~День-при-дні~~, все далі й далі — місто, містечко, село, присілок. З одного боку потягу аршинними буквами значилось: "Буржуазія распространяє всяку ложу о комуністах. Она гаваріт, что комуністи хотят отнять собственность у среднево і мелкого крестьяніна. Это ложь! Комуністи хотят отнять собственность только у крупных хозяев, только у тово, кто живът чужім трудом". В. І. Ленін "К деревенской бедноте". З другого боку вагона такий саме напис: "Про нас распространяют слухі, будто ми преследуєм релігію. Таваріщі казакі! Это ложь! Не вірте провокаторам. Советская власть — гуманная власть. Она умеет понимать і ценить чувства человека. В скором времени вы сами в этом убедитесь. Л. Д. Троцкий."

А боролись тоді за Дін. Донці билися, мов скажені, кожну станцію бралися з бою, шаблею та гарматою таких не скориши, ото ж і післи на них "летячу бригаду". Прилітали автами, тачанками, верхи, осідали на перший ліпшій площі, ставили бочку, а на неї п'ять по черзі ораторів.

— Таваріщі казакі! — починалось звичайно. — Про нас говорять, що ми, мовляв, дика, некультурна, голодна й обідрана орда, але ми ось прийшли до вас, ми перед вами, ви нас

бачите, ви можете підійти і доторкнутися до нас, щоб переконатися, чи ми дикіші і некультурніші від ваших улюблених золотопагонних генералів — Денікіних, Каледіних, Краснових і всіх їм подібних пузатих буржуїв, що сссали з вас кров, а ви того не лише не помічали, але вважали їх своїми добродіями, захисниками і спасителями від клятих, ненависних большевиків-комуністів. І коли ви побудете з нами довше, ви переконаєтесь, що наша красна армія не лише не дика і не некультурна, а що наша красна армія несе вам саме культуру, освіту і саме вона звільнить вас від всіх тих тягарів, що їх наклали на вас вся та пузата генеральська зграя. Красна армія звільнить вас від непомірних, нелюдських податків, красна армія наділить вас землею, красна армія поможе зорати й засіяти ваші поля, красна армія принесе вам електрику, красна армія пішло вас у високі школи, і то безплатно, на кошти окремих фондів зібраних з наших надземних і підземних богатств. Бо хто, питаемо, та сама красна армія? Наша красна армія, це не армія панничиків - білоручок, гнилих міських фертиків, череватих купців, банкірів, поміщиків, а наша красна армія це ви самі — ваші козацькі, робітничо-селянські, трудові люди... Послухайте що співає наша красна армія: (Пускається граммофон і всі чують бурхливий мотив пісні про Стенку Разіна).

"Із лесов, лесов дрімучіх будьоновци ідуть,
В сваїх руках магучіх саветов флаг несут.
Ми люди, люди все прастіє, казаціє сини,
Разбіть полкі гніліє, буржуєв созвани..."

Товариши козаки! Чуєте ту пісню? Пісню ваших дідів, прадідів, пісню про могутнього отамана донського, славного Стенку Разіна, що перший підняв священий прапор боротьби за право і свободу простого народу, просого козака, простого селянина, простого робітника і що його піймано царськими собаками і розтерзано на площі в Москві царсько-генеральськими ~~шкіуродерами~~...

Оратор говорив про часи царські, часи панські, часи генеральські. Говорив про неволю тяжку, про тягарі непомірні, про темноту безпросвітнію. Говорив про історію, про географію. Говорив про агркультуру, про електрику. Говорив про найновіші осяги в медицині, про асфальтові дороги, про подорож на місяць. І нарешті зробив висновок: — Товариши козаки! Тепер ви самі бачите, чи ми є дика орда злочинців і каторжан, як нас представляли вам ваші генерали, чи ми є найпоступовішою, найпрогресивнішою, найкультурнішою армією всієї історії, що всьому світові несе нове, вільне, заможне й щасливе життя.

А тому, хай живе перша, передова армія, робітників і селян всього світу!

Хай живе наша комуністична партія!

Хай живе робітничо-селянська трудова влада!

Хай живуть її вдохновителі і вожді товариши Ленін і Троцький!

— Ура-а-а! — викрикнули отрядівці, за ними інші присутні, а за іншими вся решта. А коли

скінчилося "ура", на бочці вже стояв свіжий оратор. Попередній, витираючи хустиною чоло, відходив на бік. Новий оратор гордо стояв понад юрбою голів і вичікував, коли ті втихомиряться. І кілька настала зновтиша, оратор почав: — Наш попередній оратор пояснив вам загально про суть і значення нашої красної армії. Не хочу повторювати аргументів моого товариша, а хочу лише розібрati, так би мовити, по кісточках твердження наших ворогів про нашу славну красну армію. Наперед візьмемо оте слово, що його люблять нам підштовхнати, "дика". Дикість, товариши, визначає: некультурність. Нецівілізованість. Затурканість. Фізичну і духову відсталість. Чи є ми такими насправді? (На другу бочку побіч, виходить вояк з оберемком книг). Отже, головною ознакою дикості є некультурність. Некультурними звуть тих, що не вміють читати й писати. Більше: некультурними вважають таких, що не потраплять школи будувати, книг писати, дороги прокладати. І коли селянина можна вважати культурним, коли той знає грамоту, то генерала можемо вважати таким, коли той потрапить не лише командувати, але коли він творить. Нові воєнні книги, нову тактику війни, нові ідеї. Перейдімо тепер до конкретного: пити вас, товариши козаки! Хто являється командувачем всього того, так званого "движення юга Росії"? — Промовець зупиняється і дивиться пильно в публіку. Кілька голосів відповідають: — Генерал Денікін! — Тепер я ще запитаю: хто є вождем і командувачем нашої красної армії? — Падають голоси: — Троцький! Ленін! Троцький! Ленін! — Оратор продовжує: — Отже, Ленін і Троцький. Отже, хочу довести до вашого відома, що ціла отакупа книг, що їх держить отої товариш, написана нашими вождями Леніном і Троцьким. Тепер хочу запитати вас: де ті книги, що їх написав генерал Денікін? Покажіть мені їх! Може ви їх бачили? Я, наприклад, їх не бачив. Більше: де ті книги, що їх писали всі ті ваши генерали — Каледіни, Колчаки і їм же нестіє числа? А книги наших вождів — Зінов'єва Бухарина, Рікова, Каменєва і інших, і інших можете зараз бачити, вони тут, ось вони! (В публіку видають книги) Ловіть! Ловіть! Дивіться! Читайте! Рівняйте: хто з нас дикий, хто не дикий, хто з нас говорить правду, а хто лише голу, цинічну, нахабну брехню! А може по-вашому культурою є не книга, а мундир? Або пагони? Або ордени? Ну, тоді — воля ваша. Тоді ми вам не можемо порадити.

А тепер перейдімо до того, що "армія наша обідрана". Так, товариши! Обідрана! Признаємось — обідрана. І обідрана здорово. Зовсім не так, як ваши генерали. Але ж ви самі гаразд знаєте, хто є тими, що стараються, щоб ваши генерали не світили задом так само, як наши козацькі сини. Тут у нас під рукою мундирчик... Ваня! Покажи! (Один з вояків показує військовий одяг). От і подивітесь, товариши. Ось вам мундир, що його ми мали шану здійняти з плечей офіцера армії генерала Денікіна. Тут ще ось і пагончики в ісправності...

(Окремі посмішки). Тут ще ось і книжечка послужна. (Знов сміх) "Паручник лейбвардейського єво імператорського велічества Сем'оновського полка граф Нікодім Вікентієвіч Сморжевський!" Ха-ха-ха! — оратор перечікує загальний сміх. — І от цей самий, за дозволом, поручник, цей самий граф, цей самий Сморжевський Ні-ко-дім носить мундир... з плеча англійського Томі, — ха-ха-ха! З плеча англійського солдата. Це старий мундир, що мав бути викинутий на смітник, коли б не трапився наш граф, якому він дуже пристав до лиця... Коли б не той лицар з під чорної звізди... Бо коли ми, товариши, та пошкрябали близче того самого Нікодіма — виявилось, що то ніякий такий граф, а просто-напросто жулік, одеський жулік. Гірше: звичайний кишеньковий злодій. І на це маємо докази, а хто сумнівається, добро пожалувати, і ми покажемо і самого графа Нікодіма і його справжнє лице і все таке інше. І коли вас оті графи грабували, обжириали, обдурювали, використовували, всі оті дегенеровані кретини, що звуть себе "движенієм юга Росії", це й були оті самі Сморжевські. (Загальний регіт.) І мушу вам ще й те додати: що всю оту пасожерську зграю живить, утримує і веде на нас хто? Англія. Хто? Інтервенти. Хто? Міжнародний капітал. От чому вони не обідрані. А тепер потрудіться, як кажуть, запитати себе: коли ми когось наймаємо, йому платимо, його кормимо, то ми це робимо так собі... З любові до мистецтва? За гарні, як кажуть, очі? Так. Буває і за гарні очі, але тоді це мусить бути жінка, яку, так би мовити... ха-ха-ха! (З публіки падає слово і всі рягочуть.) Ну, от. Понятно. А наші генерали і не будучи жінками, можуть бути порядними б..., а до того міжнародними, — ха-ха-ха! Ха-ха-ха! Ни, товариши! Наших генералів, вся ота міжнародня буржуазія кормить, поїть і одягає не за гарні очі. За всі оті відпадки зі столів лондонських банкірів, за все оте ганчір'я, ми козацькі, селянські, робітничі сини, чесні труженики, справжні власники нашої землі і всіх її надземних і підземних скарбів, ми за те мусимо заплатити і то солено. І не чим будь... І навіть не золотом... Ми мусимо заплатити їм нашим хлібом, нашим вугіллям, нашим залізом і нарешті нашою кров'ю. Всі наші донецькі шахти, всі українські лани, всі уральські рудні, все то запродане міжнароднім капіталістичним акулам на довгі, довгі віки отими самими вашими генералами, а ви! Ви! І ваші діти! Ви мусите ще й проливати за них свою кров. Чи не правильно кажу?

— Правильно! — зривається загальний оклик.

А тепер останнє питання, що ним постійно печуть нам очі, мовляв красна армія завжди несе за собою нужду і голод. Це є той найголовніший коник, на якому весь час гарциють проти нас ваши генерали. Отже, пригляньмося і до цього обвинувачення розумно, логічно і спокійно. Кажуть, у нас не хватає харчів, сірників, соли, мила, оселедців і різних інших марципанів. Особливо, мовляв, стражда-

ють у нас велики міста. Там голод — просто наповал. Ну, ви ще не досить добре знаєте нас, але може хто тут є між вами, що був, скажемо, в Харкові, коли ми прийшли туди? Є тут хто такий? — Публіка мовчить. — Жаль. — каже оратор. Дуже жаль... — І враз падає: — Є! — А! — зрадів оратор. Дуже добре. Значить є. Вийдіть сюди ближче, товаришу, хочу вас бачити... — До переду витискається чолов'яга, підміського вигляду. Оратор звертається до нього: — Ви, кажете, були в Харкові? — Да, — каже той переконано. — Я був у Харкові. — Давно ви були в Харкові? — питає оратор з бочки. — Та, як сказати... Я недавно був в Харкові... А звідки, скажіть, ви походите родом? — питає оратор. — Та я... Я тутешній. Козак. Станиця Абрамцева. — А чого ж, дозвольте запитати, ви були в Харкові? — питає знов оратор. — Та я... Як сказати? Я... власне кажучи, просто проживав там довший час... Був там за слюсаря у залізничному депо. — А чого ж ви приїхали сюди? — знов питання. — Та як сказати... Заскучився. Тут у мене жінка, діти... Давно кортіло та не міг... Був, самі знаєте, фронт, а тепер ось красна армія звільнила наш Дін... — Ага! А коли ви востаннє були у Харкові? — питає далі оратор. — Та коли... Ось вчера і приїхав... Жену навістив, а це ось до кума заїхав, до Хоми Прохоровича Голоблева, що на отрубах... — Ага! — зрадів оратор і звертається до публіки: — Значить, ваш чоловік. Знаєте його? — Ясно знаємо, — падає кілька голосів. Як не знать. Та ж Сенька Крівой. Знаємо! — Всі дивляться на Сеньку. Оратор продовжує: — Ну, от ви й були в Харкові... А скажіть нам? Бачили ви там якийсь голод? Чи недостачу. скажемо, харчів? Чи когось взагалі голодуючого? (Хвилина тиші) Говорить Сенька: — Як сказати... Голода, конешно, нема... Розуміється, що на первих порах, коли наступила зміна владі, воно понятно... Денікінці всі склали поїздів угнали, хлібні запаси угнали, угіль угнали, постачання розбили... То воно, розуміється... На первих порах було, так сказати, недохват... Але нова міська управа, тобто совет, з першого дня взялася за діло. А треба вам і то сказати: водогін був зіпсаний. Електрична станція зіпсана. Трамвайний парк зіпсаний. Город був мертвий... Та за кілька день. можна сказати, город ожив до недопізнання. Тепер всі столики роботають і навіть дітям пролетарії безплатні обіди видають... Сам бачив. І сам їв. Суп перший сорт. Каша пшоняна або гречана. Борщ. Одне слово — все честь-честю. Недостає, правда, вареників, але їх ті будуть, от тільки донці не поскупляться та подсоблють... (Загальний сміх.)

— От вам ще одна генеральська правда, — говорить оратор з бочки. Для генерала у нас голод, а от для слюсаря борщ і каша. (Сміх.) Та може ви нам не вірите. Думаете — пропаганда, ясно, знаємо: забивають баки. Не одні були. Всі гарно говорили. Всі ви святі та Божі. Так от ми, товариші, коли ви нам не вірите, от що зробимо: виберіть споміж себе найдо-

віреніших... Та тут, бачу, більше жінок і стариків — воно зрозуміло. Чоловіків, так би мовити, щось тут не дуже... Та ви все таки виберіть... Для нас все одно кого, хай навіть з тих, що були з генералами. Ручаємо, що з них і волос не спаде, а ми повеземо їх всього-навського до Харкова... Повеземо машиною. "Фордом", честь-честю... І покажемо який у нас у Харкові голод... Поведемо їх по наших столівках, та по ресторанах, та по базарах... От! І побачать. А тоді привеземо назад і вони вам тут розкажуть. Згода, товариші? — Загальна мовчанка. — Та чого ж мовчите? — Мовчанка триває. — Та що ж це ви? Блекоти об'іились чи що? — Та ми вам і так віримо! — вириваються окремі голоси.

Оратор говорить далі, виголошує славу армії, партії і вождям, витирає з чола піт і сходить з бочки. На його місці з'являється третій. Публіка вже втомлена, вже готова. Третій говорить коротко, ясно, діловово. Знов говорить про красну армію, про її завдання, про її труднощі. Ще раз згадує фронти, інтервентів, здобутки революції, землю і свободу і нарешті ставить питання руба: красна армія потребує допомоги і не лише на словах, а на ділі. Їй треба помогти. Добровільно помогти. Від цього серця помогти. І помогти їй мусить сам народ — не англійці, не банкири, не чужоземні інтервенти. А народ... Трудовий народ. Справжній. Оратор вичитує станиці, що вже виконали свій народний обовязок, що добровільно пішли на заклик красної армії, самообложилися і додали бійцям: Станиця Белянська — двадцять п'ять коней, десять корів, триста пудів вівса, двісті пудів пшениці, сто пудів проса, сто пудів сіна. Станиця Ніколаєвська: двадцять коней, десять корів, двісті п'ятдесят пудів вівса, двісті пудів пшениці, сто пудів сіна. Станиця Кульмаковка, станиця Кочетовка, станиця Камишевська... Десять таких. Черга за станицею Мар'янською. Станиця Мар'янська билася на своїх полях і городах до останньої краплі крові, її чоловіки впали, або відійшли, її не переможено зброєю, але її переможено — "летучим культпропом" Першої Кінної. Вона здалася. Вона самообкладається. Вона додає. Летучий, визний відділ, пізньої ночі, втомлений, але переможний, вертається до своєї бази на станції Власовські Копи, що недалеко від міста Шахти. Там стоїть той потяг і ті люди. Пізня ніч. Небо всипане зорями. Сад. Лягає проса. Огнище. Далі в темноті бовваніють рештки веж колишніх копалень. Біля огнища лежать, сидять, стоять люди в різних одягах — колишніх царських гімнастійках, англійських та американських блюзах, вилинялих атласних толстовках. Тринькає гітара. Над огнищем в'ється дим, інколи поблизу виникає дим на триночнику висить чайник. З дерев там то там падають яблука. Йде розмова: — Розуміється, коли брати музику абстрактно... А от музика конкретна, жива, намацальна... — Говорить чорнявий, гарний, молодий чоловік у новій офіцерській гімнастійці... — Та хто. Андрюша, каже, що зайва, — відповідає інший

подібний, що лежить боком на траві. — Я тільки кажу — музика розкладає. Так. Розкладає... Навіть наша, пропаганда... Але тут залежить... Все залежить... Від свідомості, від ясності мислення... Мене, наприклад, ніяка музика, ніяке мистецтво не пройме... — Но, но Андрюша, — перебиває один добродій на ім'я Злотнік, політрук відділу, що сидить на сідлі і єсть яблуко. — Ясно — ні, — каже той самий Андрюша. — Розуміється, кожну істоту, живу півживу і мертву можна розложить... Ясно що можна. Нема на світі речей неможливих... Одначе... — Ти великої про себе думки, — каже Злотнік. — Саме такої, як треба, Злотнік. Ти от говорив про селян... — Лиши твоїх селян. — перебиває Злотнік. — Вичавимо їх, мов цитрину і баста — хочуть вони чи не хочуть. Ідеали, що ми їм служимо... — З дерева, що над головою Злотніка, падає яблуко, вдається того по голові і відкочуються на бік до рову. — Ax! — викрикує той. Да куди, чорт, котиця? — зривається і біжить за яблуком, що лежить вже в рові освітлене огнищем. Той що говорив з Андрієм, починає наспівувати: "Ex, яблочко — куда катіться?" Андрій підхоплює мотив і вони тут же імпровізують нові куплети, "попадьшо Грішке в зуби не вартоїся". Мотив тягнеться, як дим з багаття.

перший куплет, другий, третій, про Махна, про Леніна і Троцького, про Петлюру, про Каледіна. Це Андрієве діло складати ті куплети, множити їх і розсівати тисячами по широкому світі.

Потім усі п'ють чай з кексами американськими, здобутими від Врангеля, для летючого відділу окремо береженими. А після всі розходяться. Друга година ночі. Трудовий день закінчено.

Андрій спить на соломі в куріні сторожа під широкою яблунею. З ним спить компоніст летючого відділу. Андрій часто так лежить горілиць і часто передумує своє життя. Всі ті там, на хуторі. Розкидані, зозипані... Згадує Ольгу. Харків... I дійсно "куда катіться", думає Андрій...

По певному часі "Культпроп" Першої Кінної знято з якоря і післано далі, в Україну, на захід, на Польщу. В текстах "козаки" замінено на "селян". „Разбіть полкі гнілиє буржуєв". на „разбіть полкі стальние поляков". Все інше по-старому. I потяг котиться й котиться. Все далі й далі. З його стін летить на всі боки і розсівається по вітрі слово істини, а з віко рветься і розноситься по широких просторах "яблочко". Колеса крутяться, розтруби галасують, машинки цокають, оратори чергаються.

ОЛЕСЬ ГОНЧАР

Соняшники

Чекаючи, доки розшукають голову колгоспу, скульптор сидів на ганку біля контори і спокійно попивав добуту з чемонада мінеральну воду. Стояла велика спека. Молоді деревця попід вікнами контори зморено опустили своє віття, мовби хотіли зовсім згорнутись і сховатись у власну тінь. Безлюдне подвір'я, просторе, піскувате й гаряче, нагадувало собою шматок південної пустелі, кимось ненароком закинutий сюди. Був час обідньої перерви, і все живе поховалося в затінки, вщухло, приникло. Лише в конторі хтось поцокував зрідка та над квітниками гули невисипущі бджоли. Після міського шуму та гуркоту, після втомної дороги скульптор блаженствував, нерви його відпочивали. Зняв галстук, розстебнувся, почуваючи себе майже як дома.

Лагідний спокій його несподівано був порушений табунцем напівголих, до чорноти засмажених сонцем хлопчиків. Випурхнувши десь із-за причілка і загледівші на ганку незнайомого літнього чоловіка в білому костюмі, вони зупинилися, вкрай зацікавлені ним. Хто б це мав бути?

Стали енергійно висловлювати різні припущення.

- Лектор чи, може кандидат наук?
- Мабуть, приїхав по зеленому конвеєру...
- Або по мериносах...
- Диви, яка лисина: хоч ковзайся!..

Скульптор усміхнувся, добродушно милуючись хлопцями. В думці він уже почав ліпити їхні струнki і по своєму граціозні постаті, переводив із

глини в бронзу, виставляв на видних місцях, на фонтанах у міському садку...

Тимчасом надійшов голова, привітний червонощокий чоловічок з іскристими невловимими очима. Звідкись йому було вже відомо, що скульптор приїхав ліпити знатну його колгоспницю Меланію Чобітко.

— Зараз все організуємо, — запевнив голова.

— Я вже дав команду, Меланія прийде сюди.

I, приязно оглянувши гостя, запросив його до свого кабінету.

У просторому, залитому сонцем кабінеті було пишно, багряно від пропорів. Порядок в усьому, блиск, чистота кидалася в вічі.

— О, у вас, як у міністра, — зауважив скульптор.

Голова сприйняв його комплімент досить спокійно.

— Аякжеж... поляків оце тут приймав, ще й стільців не повиносили. Прошу, сідайте, — вказав він гостеві місце навпроти себе.

Посідавши, вони деякий час мовчили вивчали один одного. Голова застиг за столом, мов кібчик, зіркий, крутоштій, весело насторожений. В перший момент скульпторові дивно було бачити на близькому склі стола між різьбленим писемним приладдям запечені головині руки. Однаке, згодом скульптор і в цьому знайшов своєрідну звабу й гармонію. Ці вузлуваті руки теж були варті того, щоб їх віліпити.

— Розкажіть, будь ласка, мені про вашу герой-

ню. — попросив скульптор, закладаючи ногу на ногу... — Бо мені про неї тільки й відомо, що з газет...

— Про неї і в журналах писалося...

— Читав. І фотографії повирізував, правда, самі лише профілі — анфас ніде не попадався.

— Що ж вам про неї розповісти, — мулився голова, видно, не знаючи, що саме треба від нього оціюму лисому суб'єкту з випещеним крохмалевим обличчям.

— Золота людина. Скромна, роботяча, справжня патріотка... У нас її дуже поважають. Батько загинув на фронті, виросла в патронаті, кінчила сім класів. Зірку заробила на кукурудзі, а цей рік взялася ще й за соняшник...

— Це все добре, але для мене цього замало. Ви розумієте, товариш голова... Якби це вам простіше... Одне слово, мені не анкета її потрібна, мене цікавить її душа, характер.

Господар задумався, зіткнув. Вгадай вас, кому що треба: тому дай анкету, а тому душу, а тому що єщо.

— Характер ви ось самі побачите. Тихий, добрий... Відносно ж душі, — осміхнувся в стелью голова, — то не знаю, чи вона вам відкриється.

— А чому б ні?

— Та так... Душа — річ тонка, до неї ключів особливих треба. Ale дозвольте поцікавитись: на вішо вам душа? Ви ж будете ліпити бюст, вам, так би мовити, фігуру дай, фізіономію...

— О ні, не тільки це! — гаряче заперечив скульптор, і голова одразу відчув, що заліз не в своє.

— Зовнішність, звичайно, для нас теж багато важить, але справжні джерела краси...

Гість не встиг доказати. У двері хтось дрібно, акуратно постукав.

— Заходь! — гукнув голова, видно, по стуку визначивши, хто це має бути.

Двері відчинились, і до кабінету, світячи Золотою Зіркою, несміливо вступила оглядна дівчина в чорному шерстяному жакеті, запнута сніжнобілою хусткою. Скульптор швидше вгадав, аніж відзначив у ній Меланію Чобітко.

— Ви мене кликали, Іване Федоровичу?

— Кликав. Ось познайомся, товариш скульптор приїхав тебе ліпити.

Знайомлячись, скульптор окинув дівчину гострим поглядом фахівця. Йому стало тепер зрозуміло, чому вона з'влялася в газетах лише в профіль. Меланія не могла похвалитися своєю вродою, і фотокореспонденти, мабуть, немало потрудились, підшукуючи для неї позу, в якій дівчина виступала б кращою, ніж була насправді. Що ж... фотографам це вдається, але як бути скульпторові?

Голова посадив Меланію по праву руку від себе, під пропорами, під вінками з рисового сухого колосся. Дивився на неї підбадьорливо, майже захоплено, мов на якусь писану красуню. Хто знає, може, Меланія й здавалася йому такою? Ale вона сама либонь добре усвідомлювала свою недосконалість і весь час ніяковіла під уважним вивчаючим поглядом скульптора, наче завинила в чомусь перед ним. Сидіти їй було трудно, нестерпно. Їй заважали власні плечі, власні руки й ноги, і вся вона, здавалось, сама собі заважала.

— Оце, Мелашко, наш шановний гість, товариш скульптор, — ще раз навіщось пояснив голова, — він хоче ліпити тебе для виставки...

Голова лукаво глянув на Меланію, і скульптор глянув, і вона сама мовби глянула збоку на себе, на своє широке розплівчате обличчя, і всім трьом зробилося до прикрості незручно.

— Таке й придумали, — згораючи від сорому, похнюпилася дівчина. — Найшли кого...

Скульптор стежив за нею з нещадною зухвалістю митця. Меланія мовби навмисне заповзялася розвінчати всі його творчі задуми. Трималася вимушено, силувано й незграбно, і з часом ця силуваність не тільки не зменшувалася, а, навпаки, ще більше кидалась йому в вічі. Він розумів, що нелегко було сидіти дівчині перед столичним скульптором, знаючи наперед, чого він хоче, бажаючи йому додогодити і не влучаючи, як саме. Він усе ждав, що ось Меланія оговтається, призвичайтесь, стане поводитись вільніше й природніше. Ale де там! Сидить мов на голках і раз у раз криво посміхається до Івана Федоровича, затуляючи губи хусточкою. Спочатку це тішило, але згодом уже починало дратувати. Може, вона і взагалі не може бути інакшою, може, оци незграбна примітивна манірність уже в'їла її наскрізь, стала другою натурою, і нічим її не проб'еш?! Ah, Меланіє, Меланіє, важко тебе ліпити!

Розмова не клейлася. Меланія слова не могла сказати, щоб не зиркнути на голову і не спитати в нього очима: чи так, мовляв, чи до ладу. Скульпторові було прикро за неї. Отака здорована, свіжа, напахчена одеколоном і в той же час зовсім безпомічна і безпорадна. Якби можна було, вона, безперечно б, з радістю згодилася, щоб голова і говорив, і жартував, і позував замість неї, аби тільки самій збутися мороки. "Невже вона завжди така?" — нервувався скульптор. — Невже не буває в неї отого... отієї іскри".

— Скажіть, у вас є родичі, друзі? — запитав він, заходячи з іншого боку.

Меланія густо, до сліз почервоніла.

— Родичі є, — ледве чутно прошепотіла після паузи. — I друзі... Про яких друзів ви питаете?

— Вона ще незаміжня, — бовкнув голова, неприязно глипнувши на скульптора.

Меланія горіла. Скульптор зрозумів, що дав маху, що це безтактно, і не треба було зовсім про це питати. Та хіба все передбачиш, хіба вгадаєш, звідки до неї підійти!

З якого боку не заходив, скрізь вона була не та, якою він хотів і сподівався побачити її. По-пробуй-но вихопи характер з цього хаосу недбалих ліній, кострубатих жестів...

"Все це типове не те, — нарешті гірко визнав скульптор, — і мені, власне, тут нема чого робити. Вертатись, доки не пізно? Ale як же тепер відкараскатися, як виплутатися зі всієї цієї історії? Так, щоб і її не скривдити, щоб — ніби нічого й не сталося... Адже вона, по суті, ні в чому не винна... Так само, як і я".

— Отже, Мелашко, ти маєш шанс, — весело сказав голова. — Колись тільки богинь ліпили, а це вже й до нас черга дійшла. Вперед прогресуймо. Хіба ні?

— Краще б ви взяли мою подругу... Ганю.

— Ганя Ганею, а ти теж не прибідняйся. Ліпісь. Тепер перед нами ще одна проблемка: треба буде десь влаштувати гостя.

— Та я ненадовго, — обачно почав задкувати скульптор. — Можливо, що завтра й поїду.

— Як? — вразився голова. — За ніч виліпіте?

— Ліпіти я, власне, буду вдома, в своїй майстерні. А тут хіба що зроблю якісь заготівки, — в голосі його чулося вправдання. — В мене свій метод. Мені головне побачити живу людину, закарбувати в пам'яті, щоб уже потім...

— Ну, це справа ваша, — перебив голова. — Не мені судити ваш метод. Але влаштувати вас ми повинні... Зараз щось придумаємо.

— Що там думати, — м'яко втрутилась Меланія. — Коли вже до мене приїхали, то хай у мене й зупиняються. Хати не перележать.

— А й справді, — похопився голова, який, очевидно, саме на це й розраховував. — У тебе просто, спокійно, малих нема. Ти там уже прояви ініціативу...

— Не турбуйтесь. Не голодатимуть.

Всі повстали. Скульптор рушив у куток до свого чемодана, але Меланія виявилась спрітнішою за нього: чемодан уже був у неї в руці. Незважаючи на ширі протести гостя, вона взялася нести його багаж.

— Коли вже взялася, то не випустить, — сміялася голова, випроводжаючи гостя на ганок. — У нас такі кадри.

Легко й швидко ішла Меланія через колгоспне подвір'я. Скульптор з незвички ледве встигав за нею. В ці хвилини він почував себе немічним, підтоптаним і, більш ніж будь-коли, пристаркуватим.

В хаті у Меланії було, як у віночку: тіньово, зелено, чисто. Підлога потрущена травою, піч розмальована півнями, стіл накритий вишитою скатериною. На божниці — етажерка з книгами, над нею портрет Улі Громової, вирізаний з якогось журналу.

Незабаром на столі почали з'являтися миски й полумиски. Скульптор скоса зиркав на них збентеженим поглядом вічно заляканого дієтика.

— Прошу вас, не наставляйте стільки... Я — дієтик...

Меланія на мить розгубилася:

— То що ж це буде?

— А нічого не буде.

— Ні, ви скажіть, що вам можна, я всього діста-

ну. Вершки вживаєте? Яйця, молоко, мед?.. Ви вже самі вибираєте, бо я ж не знаю...

Наставила на вибір, подала йому чистий рушник.

— Бульте ласкаві, що є...

Скульптор їв, і кожен шматок застрявав йому в горлі. Ось завтра поїде, нічого не зробивши, зауваживши ще однієї творчої поразки... Скільки тих поразок лише за післявоєнні роки! Там формалізм, там патріархальність, там ще якась трясця... “Може, зір притупився, може, я вже чогось недобачаю?” — думав скульптор, давлячись Мелащчиним білим пахучим хлібом. — Генерали мені вдавалися, чому ж не вдається проста людина праці? Іхав сюди, сподіваючись глибше збегнути її, пройнятись її високим благородним патосом, а чим це все, зрештою, кінчиться? Ганьбуо! Розчарувався і втік!“ Що після цього скаже про нього голова колгоспу, що подумає про нього оця недалека, наївна, але добра й хороша Меланія? Раніше скульптор якось мало зважав на таких, як вони, а зараз це вже його непокоїло, їхня думка була для нього зовсім не байдужою? “А може, інший зумів виліпити Меланію? — раптом майнуло жорстоке припущення, і скульптор став перебирати в пам'яті своїх колег, молодших обдарованих майстрів. — Може, вони краще бачать, може, я просто видіхався або в чомусь помиляюсь і не можу осягнути, відкрити її? О, це був би жах!”

Ланкова тимчасом уже перевдяглася десь у другій кімнаті і стояла на порозі боса, підтягнута, привабна в своєму робочому вбранні.

— Мені вже треба йти... В мене — соняшники. А ви тут відпочивайте. Ото вам ліжко, ото простирадла. Все чисте, не сумнівайтесь.

— Дякую.

Меланія вийшла, і в хаті одразу посуетіло: знадвору вона тихо прихилила віконницю. Дбала за те, щоб не жарко було шановному гостеві!

До вечора скульптор встиг і відпочити, і накидати кільке ескізів з хлопчиків, яких він бачив біля контори, і походити з головою артілі по господарству. Вони побували на фермах, у кузні, на електростанції. Чутка про скульптора вже встигла облетіти село, і скрізь, де б він не з'являвся, його зустрічали привітно й люб'язно. На фермі щебетливі доярки влаштували йому справжній допит, жваво цікавлячись, кого він уже виліпив на своєму віку, та чи добре в нього виходить, та в якій позі він зобразить Меланію Чобітко.

— Виліпіть нашу Мілю такою, щоб всі на ній задивлялися, — вимагали колгоспниці. — Вона того достойна!

Коли зайшов у кузню, ковалі перестали гримати своїми молотками і, закутивши, з готовістю відповідали на його запитання. Гість хоче знати, хто це в нас так кохається на квітах?

— А це ж наші дівчата... Скрізь понасівали: біля контори, біля клубу, і навіть попід кузнею. Почалося з того, що Мелащка...

Ах, знову Мелащка! Куди не поткнешся, всюди натрапляє на її сліди.

— Чи така вже вона у вас моторна?

— Е! Видно, мало ви її знаєте... Невсипуша, віддана, золота людина.

— Схід сонця завжди в полі зустрічає.

— Ви вже її, товаришу скульптор, не зобідьте...

Дайте волю своєму хистові.

Дати волю своєму хистові... Скульптора і зворошувала і пригнічувала оця шаноблива увага, яку виявляли колгоспники до нього та до його мистецтва. Йому здавалось, що він не заслужив такої пошани і такого довір'я. Совість його була неспокійна, він почував себе людиною, яка мимоволі привласнює те, що їй не належить.

Дедалі скульптор все більше переконувався в тому, що мусить негайно виїхати звідси. Нема чого сидіти на ший в оцих чесних роботящих людей, приховувати від них свое творче безсиля, зловживати їхньою гостинністю. Вони з тобою чогось панькоються, вони від тебе чогось ждуть, а ти... чим ти їх порадуєш? Ідь собі геть, це для тебе найкращий вихід!.. Тебе непокоїть, як вони потім витлумачать твій вчинок? Про це вже зараз можна догадатись: не Меланія, а ти будеш винен в усьому!.. Вона для них — "золота людина" незалежно від того, виліпиши ти її чи ні...

— Оце наша електростанція, — пояснював Іван Федорович, виходячи на греблю, в кінці якої червоніла міцна цегляна будівля. — Хіба не красуня, га?

— Красуня, — згодився скульптор і, зупинившись, задивився вниз на шалений водопад, на вирукоче сяйво сніжнобілого шумовиння.

— Давно збудували?

— Пустили позаторік, а будівництво розпочалище в сорок четвертому. Вся оця гребля, можна сказати, насипана жіночими руками. Чудове у нас жіноцтво, коли подумаєш... Якби мені та ваш талант, я всіх би наших колгоспниць виліпив, як героїнь сучасної епохи!

— Спробуйте, — всміхнувся скульптор, — і ви переконаєтесь, що це не так просто.

— Я й не кажу, що просто... Але ж заслуговують, слово честі! Гляньте хоча б в екскурс минулого: ми ще десь на фронтах б'ємося, на тих Одерах та Балатонах, а вони тут, як гвардійці, і комбайна полем від стіжка до стіжка самотужки тягають, і отакенну греблю вигачують до нашого приходу. Думаете, підняті сотні кубометрів ґрунту — це так уже просто? Між іншим, Мелашка тут також відзначилася, не випрягалася з тачки днями й ночами...

Слухаючи голову колгоспу, скульптор уявляв собі Меланію в різних обставинах, але нішо вже, здається, не могло похитнути його першого враження. І в полі з комбайном, і на важких земляних роботах під час будівництва колгоспної електростанції, — всюди Меланія залишалася однаковою, тією некрасивою, скованою, незграбною, яку він зустрів сьогодні в конторі. Даремно тепер силкувався Іван Федорович якось поправити становище і знову піднести свою колгоспницю в очах скульптора. "Я віддаю належне її повсякденному героїзмові, її славним ділам, — думав про Меланію гість, — але хіба цим заміниш, хіба компенсуеш цим те, чого, на жаль, не вистачає її самій?"

— Люди у вас справді чудові, і я розумію ваші почуття, Іване Федоровичу... Хотів би, щоб і ви мене зрозуміли...

— Та що тут розуміти... Ви, значить, вирішили таки їхати?

— Вирішив.

— Ну, гаразд. Завтра мене викликають в район, то заодно, вже підкіну і вас до станції... щоб ко-ней зайдіть раз не гнати.

Розійшлися холодно. Іван Федорович, буркнувшись, що йому треба до трактористів, подався десь через греблю в степ, а скульптор рушив додому (як назвав він у думці хату Меланії).

По дорозі скульптора чекав маленький конфуз: він заблудився. Всі хати йому здавалися на один кшталт: скрізь, як і в Меланії, підвідені голубим, скрізь попід стріхами однаково біліли ізолятори і зникали в стінах дроти, у всіх вікнах жевріло однакове проміння сонця, що вже червоно сідало по той бік річки за горою.

"Треба тобі отакого, — бідкався скульптор, зупиняючись біля чиеїсь хвіртки. — Серед білого дня і заблудився. Куди ж тепер?"

В кінці вулиці тимчасом зажеврілася хмара куряви, — поверталися череди з пасовиськ і волею неволею треба було кудись зминати.

Але куди?

Скульптор не підозрівав, що поруч, у нього за спиною, уже стоять напоготові рятівники. Це були ті самі хлопчаки, з яких він змалював собі ескізи на майбутнє. Стояли собі, позакладавши руки назад і закусивши губи, щоб не сміялись. Вони, видно, весь час ішли за скульптором назирі, бачили, як він проминув хату Меланії і як розгубився, за-гледівші череду, що запрудила перед ним вулицю...

— Ми вас проведемо, — упевнено сказав якийсь білоголовий сміливець першоклясного віку. — Ми знаємо, куди вам треба.

— А куди?

— До Мелашки Чобітківської.

— Вірно.

— Тільки давайте швидше, бо нас череда за-кушпелить.

— А вас ні?

— Ми не боїмось.

Ніяково озираючись, скульптор рушив за хлопцями.

— Хати у вас однакові, збили мене з пантелику.

— Це вам тільки здається, що однакові. А зай-діть усередину, то вони дуже різні!

— Можливо, не заперечую.

— А що всі побіловані та голубим підвідені, так це ж до Першого травня готовувалися. Суботник був.

— Завгосп однакової синьки на всіх привіз... Шоб не посварилися, каже... Оце вам сюди.

— Бачу, вже бачу... Дякую, що провели...

— Нізащо!

Скульптор зайшов на подвір'я, причинив за со-бою хвіртку і полегшено зітхнув.

Меланії ще не було вдома.

Повернулася вона вже по заході сонця з снопом трави та васильків, назбираних десь на польовій межі.

Свого квартиранта застала на городі. Никав між зеленими зарослями, приглядався та принюхувався до всього, що вона посадила та посіяла.

— Вивчаете?

— Та ні, так цікавлюсь... Це і вся ваша грядка?

— А навіщо мені більша? Основна моя грядка там, — Меланія весело вказала рукою кудись за

гору. — Це так у мене, безплатний додаток...

— Я тут бачу майже самі квіти. Кручені паничі, чорнобривці та фіалки... А де ж ваші соняшники, кукурудза?

— Все там, — засміялась Меланія і знову махнула рукою за гору.

Скульптор не засміявся.

— А таке, як помідори, капуста і всяка інша петрушка?..

— Таке в артілі одержую. В нас майже всі беруть з артілі. Там городина краща і визріває раніше.

— Клімат інший, чи що?

— Не клімат, а поливне господство, — спокійно заперечила Меланія. — Вдома із-за тієї капустини треба було все літо під коромислом гнутись... Кому охота? Ні почитаєш, ні в кіно... А в артілі ми водокачку поставили.

— Цікаво... Селянська садиба явно змінює своє обличчя, свій характер. Гречки та жита під хатою вже зовсім, мабуть, ніхто не сіє?

— А навіщо? Жита наші в полі і гречки в полі. Сівозміну під хатою не введеш. Тут пора давати місце квітникам, клумбам, садочкам... Таке — нехай, а решта... Щодо решти — я своїм полям довірюю. Буде в артілі, буде і в мене!

— Все ваше виходить, там?

— І мое все там, і я вся там, — засміялася дівчина.

Добродушна, весела, вона в цей момент подобалася скульпторові. Йому б хотілося зараз побачити вираз її обличчя, але смеркалося і, крім дівочого силуета з снопом під рукою, він нічого не бачив.

— Треба ж іти, — схаменулась Меланія, рушаючи до хати. — Бо сьогодні ще й комсомольські збори... А ключ у вас?

— У мене... Якщо не загубив.

— Іншим разом ви лишайте його ось тут, за віконницю.

— Та я ж... завтра поїду.

— Уже?!

— Уже... Може восени ще приїду.

Ага, восени... На Миколи та ніколи... Сказали б уже просто, що не підійшла, не сподобалася!

— Вам видніше, — глухо промовила дівчина, відмикаючи хату. В голосі її чулася здушена образа. Скульптор винувато мовчав. Хотів би якось втішити її, пояснити їй все...

Та чи зрозуміє?

Допізна сидів на призьбі, соромлячись заходити в хату. Там гомоніло радіо, шапарювала невтомна Меланія. Що вона думає про нього? Адже їй усе тепер зрозуміло, не настільки вона наївна, як це йому спершу здавалось.

Незабаром до Меланії забігли дівчата — напевне, її подруги по ланці. Удавано жахаючись білого у своєму костюмі скульптора, вони шаснули повз нього в двері, і одразу в кімнаті задзвенів сміх, залящаючи дівочі вигуки й жарти. Згадувалось якогось Дмитра з "Хвилі комунізму", потім виявилось, що цей Дмитро закоханий у Меланію, і скульптора вже не дивувало те, що хтось може бути в неї закоханим.

Вечір був чарівний, зоряний, пісенний. Повітря висвіжилось, виповнилось холоднуватими паоща-

ми нічних квітів. Десь біля клубу громів гучномовець, з Великого театру транслювали концерт.

Меланія вийшла з дівчатами виряджена, як на весілля. Сказавши гостеві, що вечера на столі, взялася з подругами попід руки, і так, цілою вервечкою, вони зникли в сутінках. Скульптор ще довго чув їхній голосний сміх і, уявляючи, що дівчата могли сміятися з нього, навіть не ображався.

Підівся і, втомлено спотикаючись, пішов спати.

Наступного дня скульптор поїхав. Вони вирушили разом з Іваном Федоровичем виїзною тачанкою.

З Меланією скульптор навіть не попрощався. Вранці, коли він встав, на столі його вже чекав наготований дієтичний сніданок, а самої дівчини і слід простиг — побігла на роботу. Довелося замкнути гостинну хату і покласти ключа за зелену віконницю, як було навчено його напередодні.

І ось тепер іде собі, чукається з головою на тачанці. Незручно було так виїжджати, не попрощавшись: справді, ніби тікає.

— Іване Федоровичу, — звернувся до голови, — чи не можна б заскочити на хвилину до Меланії?.. Туди, де вона працює.

— Як так не можна, що значить не можна, — відгукнувся голова. — Все можна! Правда, круг накинемо, ну та це невеликий мінус... Газуй, Мишко, через другу бригаду, — наказав кучерові.

— Це що у вас посаджено? — запитав скульптор, вказуючи на зелену кущувату плантацію.

— Аракіс.

— Вперше чую.

— Земляні горіхи... Оті, що ви їх знаєте під іменем смажених фісташок... Ростуть вони, звісно, не смажені, — навіщось додав голова.

Вузька дорога потяглась вгору між глинястими кругосхилами, вкритими чагарником. Попереду, десь зовсім близько, віндерек шляху синіло небо, позаду в просторих низинах на кілометри розкинулись плавні своєю клубкуватою, рябою від сонця, ніби зернястою зеленню. На передньому пляні, попід плавнями, спокійно сяяла річка, а вподовж неї табунилось білими хатками село. Он і хата Меланії з крилатими віконницями... Задивилася на південь, скоса поблискуючи шибками, наче відвертаючись від залютного гостя...

На крутизні коні, напруженучись, захопіли, і всім довелося встати. Крокуючи узбіччям дороги, скульптор раз-у-раз підбирав на схилах глину, розминав її в пальцях.

— Багаті глини, — бубонів він до голови. — Богів би з них ліпiti.

— Бачте, а ви переночували та й гайда. Я, відверто кажучи, плянував використати ваше перебування... Думав, для нашого клубу ви що-небудь отаке, знаєте... Якого-небудь шедевра... Глин у нас — непочатий край!

Виплуганились на гору, в поле, і скульптор раптом зупинився.

— Чекайте! — застиг він на місці. — Що це?

Від захоплення йому перехопило дух. Те, що він побачив перед собою, на мить приголомшило і осліпило його: на широчезній рівнині, скільки сягав зір, яскраво золотились соняшники. Стояли до самого обрію, пишноголові, стрункі й незліченні, і всі, як один, обернені до свого небесного взірця,

до сонця... Здавалось, вони й самі випромінювали світло своїми живтогарчими незліченними коронами, і може тому навкруги, в зоні їхньої дії, було якось особливо ясно, чарівно й святково, мов у заповіднику сонця. Тут навіть повітря, здавалось, несло в собі золотисті відтінки.

Кучер зупинив коней і байдуже став закурювати, а голова рушив із скульптором до соняшників. Гарячий цвіт п'янко дихнув на них густими неповторними паходами.

— Оце Мелашчині, — задоволено пояснював голова. — Он і табличка виставлена, читайте... А далі то вже пішли інших...

Скульптор зачаровано дивився в далечінь, за-пруджену до самого крайнеба ясночолим сонячним братством.

— Ні, це щось неземне, — тихо вигукував він. — Аж не віриться, що все оце яскраве, викінчене, божественне виросло з простої сірої маси, з пилуки, з ґрунту!..

— Не само виросло, — пожартував голова. — Посадили, викохали, то й виросло... Живі люди плюс агротехніка та плюс, звичайно, природа. Онде вони, ті, що виліпили!..

Десь із глибини золотих плантацій білою чаєчкою виринала чиясь косинка... За нею з'явилась друга, третя...

— Виліпили, кажете?..

— Авежж... Майстрі! У всякому ділі є свої майстри і своє, так би мовити, натхнення.

Дівчата рухалися міжряддями, повільно наближаючись до шляху. Там, де вони проходили, з соняшниками творилось щось дивовижне. Втрачаючи свій царський дрімотний спокій, вони зненацька оживали, золоте тарілля, здавалось, само, розігнавшись, летіло стрімголов назустріч одне одному і, з'єднавшись на мить в поцілункові, знову розлітась врізnobіч, і вже знову вільно сміялося, пустотливо погойдуючись, сяючи розімлілим золотом до сонця.

— Що вони роблять? — обернувшись до голови здивований скульптор.

— О! Та хіба ви не знаєте? Штучне запилення... Щоб не ждати, як то кажуть, милостей від природи!..

В передній із дівчат скульптор впізнав Меланію. Так ось яка вона, справжня! Щось майже величне було зараз в її поставі, в погляді, в руках. Не

Олесь Терентієвич Гончар народився 1918 р. в с. Суха на Полтавщині в селянській родині.

Писати почав у 1938 році, а вже в 1941 році в журналі "Молодий більшовик" була видрукована його перша повість на колгоспну тему "Стокозе поле". В липні

йшла, а ніби напливала із золотого духмяного моря, гордо випроставшись, легко й ритмічно подзвонюючи у свої золоті літаври. Захоплена роботою, вона, видно, зовсім не помічала скульптора, їй було не до нього, в неї була своя творчість. Соняшниковий золотистий пилок осідав її на бровах, на віях. Обличчя натхненно розшарілося і, освітившись якимись новими думками, стало мовби тоншим, інтелектуальнішим, багатшим, в ньому з'явилася сила нових несподіваних відтінків. Де взялася і врода, і характер, і чиста ідеальна чарівність ліній!

Скульптор відчув раптом, як наяву молоді, як уміння і обдарованість знову повертаються до нього. Запам'ятати, вхопити, виліпити! Отут, зараз, в цю мить!..

— Здрастуйте, дівчата! — гукнув, зводячись навшпиньки, голова. — Бджоли на вас скаржаться, переходите їхню роботу...

В'ється над дівчатами соняшниковий пилок, осідає на косинки, на руки, на лиця...

Мовчки дивиться Меланія на скульптора, ніби пригадуючи, хто він і для чого, навіщо він тут. Розпалена, переповнена щастям, вона вся ще мовби живе в іншій сфері, де почуває себе владаркою, де можна триматися вільно й природно. Вже, як не бувало тієї скованості, вимушеності, незграбності, яка так дратувала скульптора напередодні.

— Мелані, — шепоче він, — Меланіє...

І схвилювано вмовкає.

Дівчина з гідністю чекає, що буде далі. Очі її променяться, запашні соняшники ласково кладуть її свої голови на плечі, на груди...

— Мелашко, — поспішив на виручку голова.

— Наш шановний гість уже іде... Так вони хотіли з тобою...

— Нічого я не хотів, — з несподіваною рішучістю промовив скульптор. — І нікуди я не поїду. Я залишаюсь тут, я відкрию свою майстерню під голим небом! Ясно?

Меланія переглянулась з подругами і стримано посміхнулась:

— Вам — видніше.

Зайняла собі нове міжряддя, і за хвилину її повні, засмаглі руки вже знову пірнули в соняшники, ритмічно торкаючись їхніх дисків з дівочою ніжністю, з класичною граціозністю.

Подруги, наслідуючи її приклад, теж стали по місцях, і шорстка гаряча гущавінь зашелестіла, веселі соняшники дружно зацілувались — дівчата рушили в протилежний кінець плантацій.

— Скиньте мого чемодана, — сказав скульптор, не обертаючись до тачанки. — І можете собі їхати.

Стояв, наче заворожений. Зникло усе стороннє. Бачив лише море соняшників, білу косинку та артистичні вигини чудових рук, що раз-у-раз здіймаючись, плавно й натхненно подзвонювали у свої золоті літаври.

1941 року молодий письменник змушеній був залишити Харківський університет, де він був уже на третьому курсі, щоб поруч з міліонами інших українців "битися за родину, за Сталіна".

На війні йому пощастило і він не тільки залишився

живим, а й вернувся з неї з цілим рядом відзнак, в т. ч. з орденом Червоної зірки, з орденом Слави III ступеня та трьома медалями "За відвагу". Демобілізували Олеся Гончара аж у кінці 1945 року і він негайно вступає до Дніпропетровського університету, який з успіхом і закінчив у 1946 році.

Найвидатнішим твором Олеся Гончара є роман-трилогія "Прародоноси", над якою він працював майже три роки (1946-1948). Перші частини трилогії ("Альпи" та "Голубий Дунай") відзначенні Сталінською премією II ступеня. По закінченні всієї трилогії, Сталінською премією II ступеня відзначено й третю частину її ("Золота Прага"). Взагалі, ці три романи Олеся Гончара вважаються за одне з найбільших досягнень української літератури в повоєнних часах.

Пізніш Олесь Гончар видав повість "Земля гуде" (вийшла окрім книжкою до тридцятиріччя комсомолу), повість "Микита Братусь" (1950 р.) та дві книги оповідань: "Гори співають" та "Південь" (1951 р.).

Сьогодні Олесь Гончар досить популярний письменник не тільки в Україні, а й у всіх країнах советського блоку і його твори перекладено на російську, китайську, англійську, чеську, угорську, румунську та інші мови.

Оповідання "Соняшники", яке ми подаємо до ласкавої уваги наших читачів, передруковано з його збірки "Південь", виданої в Києві (в-во "Молодь", 1951 р.), належить до найкращих оповідань цього справді талановитого письменника. Користаючись з своїх заслуг, а особливо зі становища Сталінського лавреата та орденоносця, Олесь Гончар дозволяє деяким вільністю, на яку не можуть собі дозволити звичайні письменники, і в деяких своїх оповіданнях він спрітно викручується з убивчого для кожного письменника обов'язку грубої агітки "за партію, за Сталіна", що робить деякі його твори, зокрема оповідання "Соняшники", хоч у малій мірі сприємливим і для емігрантського читача.

Темою оповідання є т. зв. "життя звичайних радянських людей", але читач даремно сподіватиметься в ньому на якийсь проблеск справжнього людського життя в Україні: його в оповіданні не показано, а замість нього бачимо лише категорну працю, коли геройня (як і мільйони інших!) "схід сонця завжди в полі зустрічає". Або ще інша деталь з життя Меланії: "Батько загинув на фронті, виросла в патронаті, кінчила сім класів". Де ділася мати Меланії — невідомо (може з голоду померла?), а дівчина ще в час війни, будучи в патронаті, отже, неповнолітньою ще, будувала електростанцію: "не випрягалася з тачки днями й ночами..."

Оце і є та правда про наше сучасне покоління в Україні, яку старанно замазують в СРСР. Можна навести ще іншу деталь з цього оповідання, яка попри намагання автора закрити справжню дійсність в Україні, все таки випирає наверх. Коли голова колгоспу бі-

каючись, де діти скульптора на ніч, почув Мелашчину згоду примістити його в себе, то він наказує їй: "Ти там прояви уже ініціативу..." себто подбай, щоб гість зі столиці був задоволений. В Мелашки на це мимо волі автора виривається: "Не турбуйтесь, не голодатимуть". Отже, справа їжи для радянської людини й сьогодні лишається кардинальною проблемою її життя, хоч як це намагається заховати від себе й від читачів автор оповідання.

Про убоге життя наших людей в Україні свідчить ще й інше місце оповідання. Скульптор заблудив, бо "хати у вас однакові, збили мене з пантелику". Діти ж, які взялися відвести скульптора до Мелашчини хати, заперечують це твердження, бо хати в них не однакові, то лише російський соціалізм поробив їх однаковими, бо "що всі побілані та голубим південі, так це ж до Першого травня готувалися. Суботник був..." А "завгосп однакової синьки для всіх привіз... Щоб не посварилися..."

Чи ж не щастя? Хати біляться раз на рік — з наказу чи з дозволу — й не розбереш, бо ж "суботник" був спеціальний для цього! — а синьку мусів аж завгосп колгоспу діставати, та ще й думати, як її поділити, щоб господині не посварилися за таку "вартісну річ".

Не зважаючи на ці деталі, які автор не зумів захватити, всі в колгоспі, навіть разом з столичним скульптором, "щасливі і вдоволені"...

Як бачимо, в Україні важке життя не тільки колгоспникам і "столичним скульпторам", які мусять ліпити колгоспних "героїн" та ще й обов'язково з негарної натури виліпити гарну статую, але важке й життя письменників, які дивлячись на біду й нещастя народу, мусять писати про заможність і щастя його.

Фальш радянської літератури виступає в оповіданні дуже яскраво і її не зміг заховати навіть такий талановитий письменник, яким безперечно є Олесь Гончар. Тому в цьому оповіданні читач не знайде ні гостроти сюжету, ні великих ідей, ні великих людей: все з'їв брехливий соціалістичний реалізм, який зобовязує письменника писати не те, що він хоче й може, а те, що йому наказується. Єдине, що лишилось від справжнього мистеця в цьому оповіданні — це любов до наших людей яких О. Гончар змальовує тепло і всі дієві особи (разом з голими хлопчаками на вулиці) викликають любов і співчуття читача.

Передруковано це оповідання без всяких змін (тільки деякі правописні зміни зроблено), залишаючи навіть явні русизми (чемодан, чистота *кидалася* у вічі та інші), щоб дати читачеві змогу уявити нашу літературу в Україні такою, якою вона сьогодні справді є.

Ілюстрації до оповідання зробив В. Слищенко, про якого, на жаль, читачам нічого сказати не можемо, бо не маємо даних.

П. Волиняк

"ДЕРЖАВА СЛОВА" — М. ОРЕСТА

Група прихильників творчості М. Ореста, відзначаючи п'ятдесятирічній ювілей поета, видала власним коштом книгу поезій ювілята "Гість і господі". Тепер прихильники творчості М. Ореста приступили до видання нової книги "Держава слова" на пайових основах. Один пай виносить 25 дол., на який припаде 30-35 примірників. Ціна 1 прим. буде в продажу 1,50 дол. Закликаємо любителів поетичного мистецтва, українські книгар-

ні та газетні кіоски, а також всіх людей доброї волі й зичливости ставати пайовиками.

Приймаємо теж передплату на "Державу слова" — 1 дол. за 1 прим.

Ще є в продажу кілька примірників книги "Гість і господі" по ціні 1,25 дол.

Задіявлених проситься звертатися на адресу:
Friends of Orest
1323 W. Eleanor St., Philadelphia 41, Pa.

ДЕРЖАВНІ БОТАНІЧНІ ТА ЗООЛОГІЧНІ САДИ В УКРАЇНІ

В Україні, у великих культурних центрах і на провінції, існують державні парки, ботанічні та зоологічні сади. Це є природознавчі заклади, у них зосереджено різноманітні рослини й тварини як місцеві, так з чужих, дуже часто з далеких країн світа. Крім того, в системі парків чи садів також є дослідчі лабораторії, бібліотеки, музеї, збірки і колекції насіння, зафікованих плодів і препаратів і тварин, гербарії рослин тощо.

У парках, ботанічних та зоологічних садах з науковою, навчальною і практичною метою плекають і вирощують найрізноманітніші рослини і тварини, відповідно до завдань, які має той чи інший заклад. Колись ботанічні сади лише плекали лікарські рослини, але згодом у них почали вирощувати і вивчати всі інші рослини. Тепер ботанічні і зоологічні сади мають дуже різноманітні завдання, а головне бути науковими і навчально-допоміжними закладами, вивчати рослини і тварини України, а особливо того географічного району, де розташований сад. Вивчати господарсько-корисні властивості цих рослин і тварин, поліпшувати їх шляхом селекції, культивувати, зберегати, а подекуди акліматизувати чужоземні корисні зразки, хоч для акліматизації рослин існує біля Києва спеціальний сад, а для акліматизації тварин — спеціальний заповідник Чаплі, чи Асканія Нова. Ботанічні й зоологічні сади є найпотрібніші заклади для високих, середніх і навіть для народніх шкіл. Ціла низка дисциплін сучасного природознавства можуть бути належно поставлені в школах лише завдяки ботанічним і зоологічним садам і паркам з їх богатими фондами.

Переглянемо головні парки і зоологічні сади України. Для прикладу, зупинимося на Кримському ботанічному садові.

Кримський або Никитинський ботанічний сад

Кримський ботанічний сад розташований між Симферополем і Ялтою (на віддалі 7 кілометрів від Ялти), і займає площину в 136 гектарів. Сад має три дільниці: 1. Властивий сад на площині 96,5 гектарів, 2. Ай-Яна на 4,5 гектарах, і 3. Март'яна на 35 гектарах.

Сад організовано за ініціативою Герцога Рішельє в 1812 році. Фактичним організатором і першим директором саду був відомий ботанік Християн Стевен, що увесь план і завдання саду подав у видрукованій 1820 р. праці: "Організаційний план економічно-ботанічного сада на південному березі Тавриди, під селом Никити". В 1824 році сад уже був відомий усій Європі, як установа, що займається вивченням та акліматизацією рослин. У той час на території саду уже було посаджено 175,000 різних рослин, з них 450 видів декоративних, що їх акліматизовано, 500 сортів овочевих дерев і виноградів.

У 1828 році тут було відкрито школу виноробів, яку в 1868 році переорганізовано на школу садівництва та виноробства. У 1907 році побудовано фізіологічну лабораторію, а в 1908 році створено відділи секції й тютюнництва. В 1912 році

сад збагатився новою дільницею, "приморським парком", а в 1914 ботанічним кабінетом з гербарієм та музеєм.

В 1917 році організовано відділ лікарських і пахучих (етероносних) рослин і тим було цілком завершено розбудову саду як природознавчої установи.

Тепер Кримський ботанічний сад є одним з найважливіших чинників у системі подібних установ України. Він має крім наукової і навчальної функції також і завдання акліматизувати різні зразки дерев і рослин, які не можна зразу перенести до інших місцевостей України. Сад у своєму складі має різні спеціальні лабораторії, метеорологічну станцію, богату колекцію живих рослин з різних країн світу, що вирощуються у відкритому ґрунті. В акліматизаційному і приморському парках плекаються більше 1,200 різних видів рослин, здебільшого з Японії, Китаю, Америки (Каліфорнії), Мексики і басейну Середземного моря. Сад постачає насіння або посадкові матеріали паркам і садам України і Кавказу, а також спеціально для узбережжя Чорного моря — колись для приватних садів і парків, а тепер для парків при державних лікарнях, санаторіях і будинках відпочинку.

Сад плекає понад 750 гатунків овочевих дерев: яблонь, груш, персиків, слив, жерделів, черешень, вишень, японської хурми, маслин, миндалю, орехів, гранат тощо. Крім того там росте понад 1000 гатунків троянд і численна кількість гатунків винограду, цілі плантації лікарських і етероносних рослин, понад 200 гатунків тютюну й велика кількість українських і чужоземних квітів.

В саду проводиться інтенсивна наукова праця. Тут щороку сотні студентів-біологів з університетів України й сумежних країн, відбувають учебову і навчальну практику, щодня відвідують численні групові екскурсії і туристи, постійно працюють науковці як гості для набування кваліфікації тощо.

Природознавча діяльність саду здійснюється в найрізноманітніших ділянках, тому Никитинський сад, як і всі інші ботанічні сади, є комплексною установою. Тепер сад виконує своє завдання в таких галузях:

7. Систематики і географії рослин.
2. Акліматизації і південних культур.
3. Технічних, лікарських і спеціально етероносних рослин.
4. Дендрології.
5. Плодівництва.
6. Агрономії.
7. Селекції і генетики.
8. Анatomії і фізіології рослин.
9. Захисту рослин.
10. Сільсько-господарської метеорології.

Наукові праці, виконані співробітниками і вченими-гостями, друкуються у всіх наукових журналах а також у власних "Записках" і "Бюлетенях", що їх видає управління саду.

За таким принципом побудовані ботанічні сади в наших більших містах, Києві, Харкові, Львові, Чернівцях, Дніпропетровську, Полтаві, Камянці-Подільському та в інших містах.

Парки України

Парки України як парки-сади або дендро-парки, в зasadі мають тіж завдання, що й ботанічні сади, лише дещо звужені наукові функції і практичніший та заповідний чи охоронний характер. Парки України колись здебільшого належали приватним особам-аматорам, але після революції всі націоналізовані і увійшли в систему природознавчих установ, а цінніші як історично-природознавчі пам'ятники, передані Українській Академії Наук або відповідним науковим закладам.

Крім описаного нами парку "Софіївка" (Н. Д. ч. 26, Березень 1952) в Україні існують ще такі важливіші парки:

1. Розумовських — у Почені й Батурині.
2. Рум'янцева-Задунайського — в с. Вишеньки над р. Десною.
3. Репніних — у Яготині.
4. Браніцьких — у Білій Церкві.
5. Волконських — у Чорному Острові.
6. Потьомкіна (тепер ім. Т. Шевченка) — у Дніпропетровському.
7. Лісопарк "Сокольники" — в Харкові.
8. Скоропадських — у с. Тростянці.
9. Семиренків (культурний сад) — в Млєєві.
10. Лісопарк Голосієве — у Києві та інші.

Розмір статті і завдання журналу не дозволяють докладніше зупинитися на кожному зокрема з названих об'єктів, а тому, всіх хто цікавиться цим питанням, відсилаємо до спеціальних праць О. Л. Липи, що з'явилися друком в останній період, а саме: "До вивчення фондів декоративних і чагарникових екзотиків України", журнал "Вісті У. А. Н." ч. 4-5, Київ 1937; "Сади й парки України", Історичний нарис розвитку садів на Україні з найдавніших часів до наших днів — журнал "Україна", чч. 7-8 і 12, Київ, 1945; "Софіївка Уманський Державний Заповідник", УАН, Київ, 1948; "Парки і дендропарки України", журнал "Природа", Академії Наук С. Р. С. Р. ч. 10, Москва — 1939.

В цьому огляді ще скажемо кілька слів про парк Скоропадських і Семиренків.

Парк роду Скоропадських є в Чернігівській області біля с. Тростянець. Тепер перебуває під охороною Комітету Захисту Історичних пам'ятників, а фактично належить і експлуатується управлінням державного розплідника симентальської породи великої рогатої худоби. Автор в 1939 році був там ціле літо з групою студентів українських високих шкіл, тому мав нагоду добре ознайомитись з цією перлинною української природи. Маєток після революції зазнав великої руйни, але тепер поступово відбудовується. Зруйновані будинки в парку, крім невеличкого двоповерхового. Зате господарчі будівлі не лише відновлені, а й значно поширені. Проведене водопостачання, електрифікація, зроблені добре дороги, огорожі. Фруктовий сад відновлений, поширений. Дендропарк, що розташований на штучних горах і являє найбільшу цінність маєту, цілком зберігся і тепер також добре впорядкований. Ставки і вся система водопостачання їх відновлені, і милують своїми плесами відвідувачів. На найвищій горі парку, на високій дерев'яній вежі і досі височить величезна позолочена гетьманська булава, що правда, на са-

мому її вершку "нові володарі" причепили з бляхи витяту емблему серпа і молота, але вона (емблема) маленька і здалека невидна. Тому, як і раніш, над парком, в проміннях сонця виблискує булава, як символ влади. За переказами парк насаджено з різноманітних дерев світу на штучно насипаних горах, одним з молодих нащадків роду, Скоропадських, щоби догодити своїй молодій дружині швайцарського походження, себто щоби на українських просторах створити ілюзію колишньої її батьківщини — Швайцарії. Парк і увесь маєток оточено великими масивами штучних зелених випасів, де наволі викохуються великі гурти симентальських чистопородних тварин, різного віку і статі. На цих зелених масивах, посаджені ялини щоби захищати парк, фруктовий сад і ціле господарство від вітрів, і створити відповідні мікрокліматичні умови для об'єкту в цілому. Парк, сад і господарство мають велике наукове і народно-господарче значення для лісостепу, бо від нього посадковий матеріал і насіння різних дерев розсилається по всій північній частині України, а племінні тварини — по всій Україні, північному Кавказі, а тепер навіть до сателітних країн.

Сад роду Семиренків

Зовсім інший характер і значення має для українського природознавства сад Семиренків у Млєєві, на Київщині. По-перше, як природно-історичний пам'ятник славного роду Семиренків, що зробили величезну культурну працю для України, а подруге, як центр організації українського наукового і практичного садівництва, як центр, з якого увесь час на протязі майже ста років розходилися по Україні найкращі гатунки фруктових дерев і тисячі фахівців-садівників.

Сад і при ньому питомник був організований в 1887 році сином одного з братів Семиренків, Левом Платоновичем. Це був не лише аматор садівництва а й висококультурна й освічена особистість. Він учився за кордоном, зінав кілька європейських мов, мав наукову ступінь кандидата природознавства, утримував зв'язок зі всіма відомими на цей час природознавчими світу і деякими європейськими університетами. За свого життя Лев Платонович зробив початок майбутньому розвиткові українського садівництва не лише тим, що заклав славнозвісний сад з питомником, а й школу садівників. Крім того, він поклав теоретичні основи українському садівництву, видавши "Генеральний каталог плодових дерев", "Кримське плодівництво" і "Сортознавство" (остання праця не була видрукована).

У 1917 році сад був націоналізований, а в 1919 році при загадкових обставинах Лев Платонович замордований. Уже в нових умовах, син покійного, — Володимир, продовжив батькову працю і всього роду Семиренків. У 1921 році сад був відновлений, і на його базі організована Садівничо-Городнича станція, на чолі якої став сам ініціатор. За короткий час, за якихось три роки, без засобів, у повоєнних умовах, молодий Семиренко розширив сад і розбудував господарство при ньому, що уже мали площу не 10 гектарів, як було до того, а 650. В 1930 році на цій базі організовано науково-дослідний інститут плодівництва, що

був спочатку в системі Української Академії Сільсько-Господарських наук, а пізніше, після ліквідації Української Академії, перейшов у систему Все-союзної Академії сільсько-господарських наук, як ії експериментальна база — Станція Плодівництва. Ми Семиренкам, як творцям українського природознавства присвятимо окремого нариса, а тепер на тому обмежимося, і на закінчення про сади й парки можемо ствердити: Український народ любить природу як ніякий інший у світі. Сади й парки, то є штучно створені українським народом культурні заклади для вивчення природи і є невід'ємною складовою частиною його культури й побуту. Як ні одна хата в селі немислима (було колись!) без садка вишневого або більшого фруктового, так і кожне місто і містечко не обходить без більшого або меншого міського парку або ботанічного саду.

Зоологічні сади України

Зоологічні, як і ботанічні, сади чи парки є не-від'ємною частиною українського природознавства і являються могутнім засобом для вивчення і зображення тваринного світу України. Зоологічні сади є своєрідні лябораторії, у яких вчені й аматори провадять свої систематичні спостереження, а все населення задовольняє свою цікавість і здобуває відповідні знання в галузі тваринознавства чи зоології. Учителі середніх чи народніх шкіл, учні, студенти високих і середніх шкіл, численні аматори і все інше населення знаходять в зоологічних садах об'єкти для своїх праць, навчання або задоволення естетичних потреб. В Україні існує декілька добре організованих зоологічних садів, сюди належать впершу чергу сади міст Києва й Харкова.

Київський зоологічний сад знаходитьться на Брест-Литовській дорозі, поруч з Пушкінським парком та кінофабрикою. Сад займає величезну, добре огорожену площу лісопарку, в окремих дільницях якого розташовані спеціальні будівлі і вольєри з тваринами і птахами, а також басейни з водяними і водоплаваючими тваринами й птахами. У саду є спеціальні лябораторії, де вчені з університету й Академії наук переводять наукові досліди і спостереження. Сад має представників тваринного світу не лише з України і сумежних країн, а й з далеких заморських країн світу.

Харківський зоологічний сад є при Сумській вулиці, поруч міського парку, ботанічного саду й університету. Сад займає територію меншу ніж Київський, зате краще впорядкований. Має великі ставки для водоплаваючої птиці і для водних і земноводних тварин. Сад являється науковою і навчальною базою для університету і ветеринарного та зоотехнічного інститутів. У саду розташовані добре розбудовані лябораторії, у яких ведеться наукова праця, важлива не лише для Лівобережжя України, а й для цілої Східної Європи.

Ще маємо на території України зоологічні сади у Львові і Дніпропетровську, але останній лише побудований перед другою світовою війною при міському паркові (на Озерці) як закритий звіринець з невеликим числом екзотичних тварин здебільшого хижаків, тому наукового значення поки що не має.

У Севастополі й Одесі існують славнозвісні біологічні морські станції, де в спеціально збудованих величезних акваріумах зберегаються в живому стані для дослідження різноманітні риби, раки, м'якуні та інші види водних істот Чорного моря.

ДМИТРО ЧУБ

МІЖ ТИМИ, ЩО ОДЯГНЕНІ ЛиШЕ В ЛЯП-ЛЯП

Серед "дикунів" Нової Гвінеї

Коли сонце ховається за узгір'я, вкрите евкаліптовим лісом, а за вікнами невеличкого дерев'яного будиночка густішають сутінки, лікар С. починає розповідати свої враження про чорношкірих тубільців Нової Гвінеї та навколоїніх островів. Мимоволі ви згадуєте відому книжку українця-мандрівника Міклухи Маклая про цю дивовижну країну. Та це лише на мить, бо перед вашими очима вже хлюпоще химерне море, а моторовий човен, гойдаючись, мчить до острова Пак, що чорною смугою ліг на шляху. А море цього разу неспокійне і люте. Воно раз-у-раз бризкає у вічі соленою водою, хлюпає, мов з відра, в човен. Та берег уже близько. Ще трохи часу, і на берег виходить троє: попереду, в товаристві медичної сестри, іде лікар, а вслід за ними — тубілець, санітар Буно. Вузенька стежка біжить в обійми тропічного лісу, що стіною звисає з обох боків, простягаючи гілля різноманітних пальм та різних малознаних дерев. Але із-за прибережного каміння, з-за густих чагарників та товстих стовбурів дерев на них уже не чигає

небезпека смерті, не вискають зграї дикунів із списами в руках, не летить назустріч смертоносний тамангаук. Ні, вони ідуть без страху, дарма що чорні недолюблюють білих

Типові хатки села Льоніо на острові Манус (Нова Гвінея).

і що багато тутешніх чорних ще добре пам'ятає смак людського м'яса.

У лісі тим часом кричать якісь птахи, а вбік від стежки кидається в гущавину кілька диких свиней.

Дві красуні з с. Панам на острові Манус на дозвіллі (Нова Гвінея).

Та за кілька хвилин стежка вже виривається з лісу, а погляди лікаря та його супутниці привертають увагу дивні хатки й люди коло них. Малі, зовсім голі, чорні діти, побачивши білих людей, кинулися до своїх хат, що стояли, мов курені, на піску, вкриті пальмовим листям. Деякі, трохи модерніші, — на дерев'яних стовпчиках, мов великі квадратові вулики з пальмовою стріхорою. Це оселя макронезійців. Кілька молодих і старших людей, жінок і чоловіків, чорних і майже голих, вешталися або стояли коло хат. Лише на пояску бовталася у них якась тканина, не досягаючи часом і до колін, — що звуться по-іхньому ляп-ляп.

Доки лікар з медичною сестрою дивилися на маленьких чорних дітей, що бавилися по-росям, яке з дикого стало вже свійським, до них підійшов сільський староста, що по-іхньому звався люлювай. Він теж мав на собі лише жовтий ляп-ляп і був босий, як і все насе-

лення цього селища. Люлювай уж знат лікаря і прихильно ставився до нього за його допомогу хворим.

— Доктор нембер ван (так завжди називали тубільці головного лікаря), — звернувшись люлювай, — у нас учора трапилося нещастя: хлопці ловили рибу в морі, і акула схопила Кароля. Тільки криваво-червона піна лишилася на тому місці та Каролеві ноги. Дуже був працьовитий хлопець.

Люлювай говорив мішаниною мов англійської і своєї, та лікар уже розумів його. На останку він запросив на церемонію похорону, що мав початися, як тільки смеркне.

Довго не довелося чекати — надворі вже сутеніло, і поблизу, між деревами, спалахнуло багаття. Староста дав гостям по якійсь тростині і звелів піти до хати Кароля, встремити в бамбукову стіну і зломити їх, лишивши по цурупалку в руках. Лікар і його помічниця так і зробили. До багаття тим часом сходилося все населення, одягнене в ляпляпи, і ставало в просторе коло. Підійшовши ближче, лікар побачив, що посередині вже сидів сільський чарівник, що звався по-іхньому вічер, якого всі дуже боялись і слухали, бо він мав зв'язки з духами. Він склав ноги потурецькому і щось примовляв. Напроти нього в такій же позді сидів найкращий друг Кароля, молодий хлопець Кіро, що, як видно, виконував роль медіума. Як виявилось, Кіро мусив два дні не їсти й не пити, і тому, мабуть, мав змучений вигляд. До того ж вічера діяв на нього, мов гіпнозом. Чарівник вигукував разу-раз “Кароль, Кароль”, брав шматочки жару з вогню і кидав на всі боки, а Кіро, сидячи, поступово засинав. Нарешті, вічера запитує в Кіро: “Ти спиш?” — і це повторює шість разів і, не дістаєши відповіді, запитує знову:

— Чи твій дух, Кароль, є вже між нами?

— Так, — сонно і мляво починає відповідати Кіро, в якого ніби втілився в цей час дух Кароля, — мій дух між вами, а тіло ще муиться в череві акули.

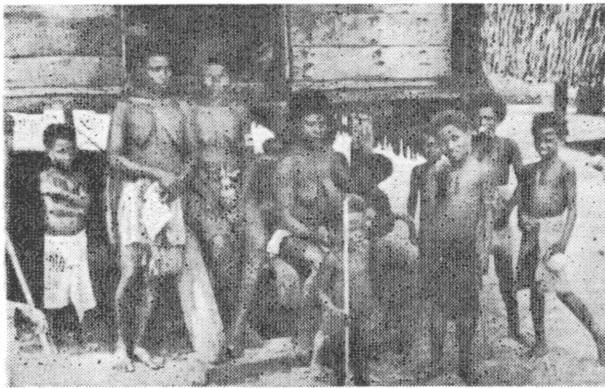
Люлювай, що стояв поруч лікаря, схилився до його вуха і зауважив, що голос Кіро зовсім змінився, що він говорить тепер цілком голосом Кароля. Лікар, вислухавши це, пошепки передав медичній сестрі, яка хитнула головою і хотіла щось сказати зного, але в цей час стара чорна жінка, що стояла за спиною, торкнула її в плече, показавши очима, що тут не можна говорити.

Дійсно навколо була мертві тиша. Всі мовчали стояли колом і напружені слухали й стежили за тим, що відбувалося. Язки вогню, що спиналися поверх купи жару, освітлювали напружені й суворі обличчя тубільців, роблячи їх мусінковими. Впадали в очі кремезні постаті чоловіків, випнуті вилиці, татуйовані спини, груди, діряві вуха, часом блиск білих зубів та високі купи буйного кучерявого волосся, що струнко стояли на головах. Тільки з нетрів тропічного й такого ж мовчазного лісу зрідка делітав якийсь тріск хмизу, крик папуги або “лісних дітей” — чорно-синіх птахів, крик яких нагадує радісний крик дітей.

А вічер продовжував далі:

— Що ж ти злого зробив, що тебе схопив злий дух?

Кіро якийсь час мовчить, сидячи нерухомо, з заплющеними очима, а потім починає плакати. Сльози ряснно течуть з очей і навіть... трохи пішло з носа. Не розкриваючи очей, Кіро витирає обличчя й ніс рукою, а вічер, підносячи трохи голос, уже настирливіше запитує знову:

Родина макронезійців з с. Ляніо на острові Манус (Нова Гвінея).

— Що ти, Кароль, зробив злого?

Нарешті, дух Кароля, затинаючись, починає відповідати далі устами Kіро:

— Я рік тому вкрав ровера в чорного поглідая у селі Мокорейн, і за це мене злий дух схопив...

На обличчях тубільців тим часом пробігає вираз здивовання — адже ніхто досі про це не знав і не сподівався. Дехто навіть ворухнувся, глянувши в лиці своєму сусідові на знак подиву, а сила вічера ще більше зростала в їх уяві.

Далі дух Кароля просить повернути того ровера назад, власникові, щоб його дух (дух Кароля) міг спокійно існувати. І вічер обіцяє вранці відіслати ровера до села Мокорейн.

— Чи ти вже зустрів духа когось із померлих із нашого села? — питає далі вічер.

— Ні, я ще блуджу, — чути той же сонний голос, — і мені дуже тяжко, — закінчує дух Кароля, і Kіро починає знову плакати і, пробуджуючись, розкриває очі, мов після важкого сну.

В цей час з кола тубільців проштовхується наперед молода і вродлива жінка Кароля з дворічною дитиною на руках і підносить до Kіро в черепку кокосового горіха кулав (сік з неспілого кокосового горіха). Kіро бере обома руками і жадібно п'є.

Десь по другій годині ночі люди починають розходитись, а люлювай тим часом повідомляє, що самий похорон відбудеться уранці.

Жар, що лишився від великої купи багаття, вже почав пригасати. Місяць саме зайшов за невеличку хмарку, і навколо зробилося темно. Ідучи дорогою, можна було бачити на низці дерев якісь дивні вогники. Зблизька стало вид-

но, що то рухливі і досить великі світляні комахи, що купчаться на гіллі, роблячи чарівне враження.

Вранці церемонія похорону Кароля продовжувалась. Ще раніше, рано-вранці, за наказом люлювала, кілька молодих негрів поіхали човном за сорок миль до села Мокорейн і віддали украдену колись річ, а від власника того ровера привезли новий жовтий ляп-ляп, на ознаку того, що він простив Каролеві цей гріх. А за цей час тубільці вже зробили з пальмового та бананового листя дуже красиву домовину, викопали яму і приготувалися до похорону.

О дев'ятій годині ранку почався похорон фактично самих Каролевих ніг. Вічер знову керує цією церемонією, тільки сьогодні він стоїть попереду коло ями з якимсь "жезлом" у руках. Це понад два метри чорна палиця, вгорі має вирізблену форму крокодила, що пожирає до половини фігуру людини, а верх цієї палици має вигляд тризуба, зубці якого зроблені з плесковатих кісток риби. Він її тримає у лівій руці. Коли домовину спустили в яму, він бере в руку жмут довгої трави, що звуться кума-кума і, щось примовляючи, починає розмахувати нею, часом б'ючи аж об труну. Навколо ж, як і вчора, колом стоїть все чоловіче населення селища та кілька найстаріших жінок.

Потім ставлять драбину до ями, і по ній першим входить Kіро і, розгорнувши, кладе на домовину новий жовтий ляп-ляп. За ним, за чергою, сходять ще шість приятелів Кароля і роблять те саме. Після них з гурту виходить смутна й пригноблена дружина небіжчика. Сьогодні вона вже не має на голові кучерявого високого волосся — вона остригла і себе і дитину і волосся тримає у хусточці. Зійшовши плачуши по драбині, вона кладе зверху Каролів ляп-ляп і частину свого й дитячого волосся розсипає зверху. За ним кладе на домовину всі речі Кароля, як губну гармонійку, ложку, миску, горня, мило. Вийшовши наверх, дружина з-за пояса виймає замотане в шматок паперу лезо бритви і, далі гірко, але стримано плачуши, ріже собі лезом обличчя та скроні на знак того, що вона щиро любила свого Кароля. Очі людей приковані до її лиця. В багатьох на очах теж сльози, люди також починають оплакувати, розтягуючи якусь сумну мелодію. А кілька хлопців уже закидають могилу.

Коли зверху вже вивершили горбок, дружина Кароля розсипає решту свого й дитячого волосся. Частина людей іде до хат і приносить різну поживу: смажені дики поросята, банини, рибу, горіхи, кладучи зверху на простелене пальмове листя.

Коли вже все скінчилось і люди розходилися, помічниця лікаря запитала люлювай, що йшов поруч:

— Навіщо ото кладуть у могилу нові ляп-ляпи?

— Бачите, — відповів люлювай, — Кароль відходить до Божого порога, і як буде мати

розмову з Богом, то мусить бути чистим і змінити те вбрання, щоб бути чистим завжди.

— А навіщо ви кладете на могилу іжу?

— То для духів.

— Але ж тут уночі ходять дикі свині, вони ж поїдуть? — запитала знову медична сестра.

— Нічого, — сказав люлювай, — в кожній свині є злій або добрий дух. Як з'єсть добрий дух, то це вже є добрий знак для Кароля, а як з'єсть злій, то це добре для нас, бо ті злі духи будуть ситі і на якийсь час дадуть нам спокій.

За годину двоє людей лишали цей екзотичний кутючик, де жили справжні діти природи.

— Дивні й цікаві люди, — казав лікар до своєї супутниці, — нічого не мають і не мріють про якесь багатство в нашому розумінні, — а за багатство їм правлять собачі зуби, що теліпаються у них на шиях, замість намиста. Багато з них мають по кілька жінок, яких купують, платячи від п'яти до двадцяти фунтів за одну, а проте живуть дружно, а харчуються тим, що дає майже в готовому вигляді ліс, земля, море. Навіть їхній хліб росте на дереві. А запитайте, який сьогодні день, рік, година або скільки якому з них років — ніхто не знає, навіть люлювай.

— Ні, — заперечила медична сестра, — мені казали, що є з них один такий, що навіть газети читає. До того ж, може, на інших островах є й письменніші.

— Але зате яка оригінальна в них мова, —

зауважила після павзи супутниця, — майже шістдесят відсотків слів складаються з одного складу, що повторюється, як наприклад: квіти — пур-пур, трішки лік-лік, торг — бум-бум, їсти — кай-кай, бараболя — кав-кав, крокодил — пук-пук, і таких безліч.

Лікар знову розповідає медичній сестрі окремі сторінки з минулого цих людей, і перед нею встають страшні картини. Ще сорок літ тому село Папіталай воювало з селом Лоніо. Головна мета — забити ватажка, і село підкорене. І дійсно, село Папіталай перемагає. Збитого ватажка з ворожого села варять на березі моря вночі, бо вночі в них відбуваються ще й досі всі урочистості, весілля й свята. Зваривши, ріжуть на шматки і їдять, а дітям своїм дають шматочки вух та носа щоб і вони були такі мужні, як був той ватажок.

Поминувши останні хатки, коло яких на гаявині, бігаючи з паличками, бавилися чорні діти, вони вийшли на стежку, що скоро сковалася в гущавину лісу. Незабаром перед ними бліснуло хвилясте море. Чорношкірий Буно вже був напоготові, чекаючи на човні. За хвильку Острів Пак, віддаляючись, лишався позаду. Хвилі знову билися об човен, бризкали й пінились, але молодий тубілець вів його спрітно вперед. А перед очима огрядного поважного лікаря, що бачив на своєму віці не мало дива ще на шляхах рідної України, ще довго стояло кістляве лицезарівника вічеря, хлопець Кіро і другина Кароля із скривленним лицем.

ЯР СЛАВУТИЧ

ДУМА ПРО КЕМТЕН

Що у Кемптені, місті баварському,
Та збирались вірні християни,
Війною гнані,
До церкви Богу молитися,
Буйними жалами перелитися:
“Боже Великий, Єдиний!
Скороти наші страждання,
Спаси-порятуй від московського полювання.”

Як зачули про тулу молитву
Та три кати-людоїди, гепеушники,
Ще й сімсот жуйців,
Нерозумних людців,
За московське золото куплених, —
Стали автами прибувати,
Чорною хмарою церкву облягати...

Тоді вірні християни,
Війною гнані,
Навколішки ставали,
Руки підіймали,
До Матері Божої промовляли:
“Мати Божа, заступнице наша,
Ти врятувала Храм Почаївський,
Ти покривала славу козацькую,
Спаси-порятуй від загибелі
Віру християнськую,
Не допусти до хижого плюндрування
Люд український.”

Як зачули про тулу молитву
Та три кати-людоїди, гепеушники,
Ще й сімсот жуйців,
Нерозумних людців,
За московське золото куплених, —
До церкви ідуть,
Гуму жують,
Людей прикладами б'ють...

Тоді вірні християни,
Війною гнані,
Один одного за руки брали,
До кам'яної підлоги припадали,
Словами промовляли:
“Краще нам, невинним людям,
Отут на чужині кістями лягти,
Ніж у московську неволю йти:
Білим тілом гноїти бори сибірськії,
Заповнити надра уральськії,
Щоб над нами жирували кати кремлівськії.
Чуеш, іроде, бусурмане окаянний,
Від української крові п'яний?”

Умремо — не підемо,
На поталу не поїдемо!”

А три кати-людоїди, гепеушники,
Ще й сімсот жуйців,
Нерозумних людців,
За московське золото куплених,

Людей тих хапають, на авта зганяють,
На схід везти споряджають.

Тоді Матір Божа, заступниця наша,
До благаючих людей обернулась,
Нащадкам Вашингтона в серце жаль поклала,
Рятувати люд український послала...

Матері Божій, заступниці нашій, —
Слава! Слава!! Слава!!!

Гей, люд український Бога хвалив,
Радісно говорив:
“Слава! Слава!! Слава!!!”

“Дума про Кемптен” написана сім років тому на основі автентичної події в місті Кемптені, де совєтські представники репатріаційної комісії разом з підкупленими американськими вояками та офіцерами, здогадно кому-

ністами, намагалися забрати “на родину” українців із церкви під час служби Божої. Під час беззбройного спротиву українських утікачів хтось дав знати, начебто, місцевій воєнній комендатурі, яка припинила насилля. Написана складом народних козацьких дум, “Дума про Кемптен” була спершу надрукована на цикльостильних розкидах і поширила під час протирепатріаційних вій у Авгсбурзі й Мюнхені (Німеччина). Там дума зробила свою пропагандивну роботу і мала помітний успіх.

Пізніш стало відомо, що диригент капелі бандурристів ім. Тараса Шевченка, композитор Григорій Китастий, поклав її на музичну, довгий час удосконалюючи окремі хорові партії.

Особливої популярності “Дума про Кемптен” набула в час творчих концертів Гр. Китастого в США й Канаді, на яких вона зустріла надзвичайно добру оцінку слухачів.

Автор

БЕЗКЛЯСОВІСТЬ ТА УСУСПІЛЬНЕНЕ ГОСПОДАРСТВО ГНИЮТЬ НА ПНІ!

Передруковуємо з невеличкими скороченнями передову статтю газети “Радянська Україна” ч. 89 за 13 квітня ц. р., яка близьку змальовує “фактичний стан в Україні”, на який посилаються троцькисти й угаверівці, запевняючи, що наш народ тільки й мріє що про безклясове суспільство та що під більшовицькою окупацією він цілком “переродився” і розстatisь йому з колгоспами просто неможливо, а не тільки трудно.

Крім того, ця стаття свідчить, що окупаційна російська влада в Україні, після того, як у час війни була на пару орків піднялася зализна заслона, безсила опанувати людністю, бо коли на початку колгоспного будівництва ця людність розтягала лише урожай, то тепер “зменшилася, (Але ніяк не припинилася! Ред.) — як з радістю стверджує “Р. У.”, — кількість фактів розтягання колгоспних земель...”

Але це ще пів біди, бо ми добре знаємо, що наш народ любить колгоспи, як собака палку. Біда для усуспільненого господарства й окупаційної влади в тому, що “керівники окремих (чи тільки окремих, коли аж у центральному органі партії про це пишеться? Ред.) партійних, радянських і с.-г. органів не ведуть систематичної боротьби з порушниками статуту, ...оберегают їх від покарання, що рівнозначне співучасти в злочинах.” Інакше кажучи, гніє не тільки колгосп, а й партія та державний апарат і нема змоги запобігти цьому, хоч як не намагається партія апелювати до “чесних колгоспників”, щоб вони помогали їй боротись з нечесними партійцями!

Радимо читачам перечитати цю статтю й подумати над тим, що в ній написано. Це справді щось нове в будівництві комунізму (соціалізм в Україні вже збудовано давно!).

Разом з цим нагадаємо, що укрупнення колгоспів, яке так вітали наші троцькисти й усі прихильники безклясості, припинено і колгоспи тихцем розукрупнюються.

Ця стаття є найкращою відповіддю всім наклепникам на наш народ, які запевняють себе й нас, що наш народ уже цілком скомунізувався і без

усуспільненого господарства жити не зможе.

Комуністичному “Українському Життю” радимо також передрукувати цю статтю, як доказ “знищення клясових пережитків і торжества комуністичної ідеології в душах українців.”

Редакція

СТАТУТ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ АРТИЛІ — НЕПОРУШНИЙ ЗАКОН КОЛГОСПНОГО ЖИТТЯ

“Найважливішими умовами організаційно-господарського зміцнення колгоспів є неухильне додержання Статуту сільсько-господарської артилі, все-мірне помноження і зміцнення суспільної власності, яка становить основу нашого соціалістичного ладу, пильна охорона суспільної власності від розкрадання і розбазарювання. Товариш Сталін ще в перші роки колгоспного будівництва вказував: “Допускати злодійство і розкрадання суспільної власності, — все одно, чи йдеться про власність державну чи про власність кооперативну й колгоспу, — і проходити мимо таких контрреволюційних неподобств, — значить сприяти підриву радянського ладу, що спирається на суспільну власність, як на свою базу”. (Підкр. ориг. Ред.).

Статут сільськогосподарської артилі — непорушний закон колгоспного життя. Підkreślуючи значення Статуту сільськогосподарської артилі, товариш Сталін на засіданні комісії другого Всесоюзного з’їзду колгоспників-ударників говорив: “Ми з вами пишемо закони. А Статут — це вищий, основний закон побудови нового суспільства на селі”. (Підкр. ориг. Ред.).

У вересні 1946 року Рада Міністрів Союзу РСР і Центральний Комітет ВКП(б) прийняли постанову “Про заходи по ліквідації порушень Статуту сільськогосподарської артилі в колгоспах”, в якій поставили вимогу покласти край шкідливій і чужій ленінізмові практиці викривлення політики партії і уряду в сільському господарстві, порушенням Статуту сільськогосподарської артилі.

Партійні і радянські організації, самі колгоспни-

ки багато зробили в справі ліквідації порушень основного закону колгоспного життя. Значно зменшилася кількість фактів розтягання колгоспних земель, розтринювання трудоднів на роботи поза колгоспом, незаконного продажу колгоспних продуктів по знижених цінах, порушень принципів колгоспної демократії та інших порушень Статуту.

Проте було з неправильним вважати, що з порушеннями Статуту в колгоспах уже остаточно покінчено. В колгоспах ряду областей і районів все ще мають місце серйозні порушення Статуту сільськогосподарської артілі — розкрадання громадських земель, худоби, продукції, громадських коштів колгоспів і розбазарювання трудоднів. Часто порушення Статуту виявляються в наданні колгоспних земель за різні послуги тим чи іншим організаціям і особам, в купівлі колгоспної продукції за безцінок, в обміні гіршої худоби колгоспників і не членів колгоспів на високопродуктивну колгоспну худобу, в одерженні службовими особами колгоспів незаконних премій, у витратах колгоспних коштів на оплату особистої заборгованості колгоспників та у списанні на збитки колгоспу розкраденого і зіпсованого з вини окремих осіб майна.

Відомі факти грубих порушень Статуту сільськогосподарської артілі в колгоспі ім. Радянської Армії, Голованівського району, Одеської області. Ворог колгоспного ладу — колишній голова цього колгоспу Яворов без рішення загальних зборів колгоспників, а часто навіть без згоди правління, продавав на базарах продукти, розкрадав колгоспне добро, використовував колгоспний автотранспорт для особистої наживи, незаконно, під виглядом додаткової оплати, одержував продукти, привласлив колгоспний будівельний матеріал і побудував з нього собі дім, беззупче ставився до колгоспників. Злочинця Яворова засуджено на 15 років позбавлення волі. Але треба сказати, що це зроблено не з ініціативи і не з вимоги районних організацій. Голованівський районом КІІ(б) України і райвиконком не тільки не піднесли свого голосу проти грубих порушень Статуту в колгоспі ім. Радянської Армії, — вони всіляко покривали і захищали Яворова..."

“Серйозні порушення Статуту сільськогосподарської артілі мають місце в ряді колгоспів Бережанського і Товстенського районів, Тернопільської області, Великоврадіївського району, Одеської області, Куликівського району, Чернігівської області. Грубі порушення Статуту викриті і в ряді колгоспів Станіславської та Ровенської областей. Райкоми партії та райвиконкоми не проявляють більшовицької гостроти й непримиреності до цих фактів, не реагують на сигнали, які надходять до них від колгоспників, і цим самим дають можливість ворогам колгоспного ладу творити свої антидержавні і антиколгоспні справи.

Партія і уряд вказують, що осіб, які допускали розтрати, загибель худоби, порушення Статуту сільськогосподарської артілі й інші негідні вчинки, ні в якому разі не можна допускати на керівну роботу в колгоспах. Але, незважаючи на цю вимогу, в ряді районів на пости голів колгоспів допускаються негідні працівники, які ставлять на посади бригадирів, комірників, рахівників, угодних і

зручних для себе осіб. Пролізши до керівництва деякими колгоспами, ці злочинні елементи приходять від обліку сільськогосподарську продукцією, щоб потім привласнювати і розкрадати її, відпускають по низьких цінах колгоспні продукти службовим особам і знайомим, а також допускають інші злочинні дії. В таких колгоспах, як правило, серед службових осіб діє кругова порука, затискується критика недоліків у роботі правління і колгоспу, грубо порушується Статут, зневажаються права колгоспників...

“Кожен порушник Статуту — ворог колгоспного ладу не може безкарно чинити свої мерзенні справи, завдавати шкоди організаційно-господарському зміцненню колгоспів, підточувати міць колгоспів, посягати на чесну працю колгоспників.

Тимчасом наявність фактів порушення Статуту сільськогосподарської артілі свідчить про те, що керівники окремих партійних, радянських і сільськогосподарських органів не ведуть систематичної боротьби з порушниками Статуту, не притягають їх до сувереної відповідальності як ворогів колгоспного ладу, порушуючи тим самим радянські закони, оберегають їх від покарання, що рівнозначне співчасті у злочинах.

Часто порушенники Статуту сільськогосподарської артілі діють безкарно в тих колгоспах, де немає чіткого обліку громадських багатств, де систематично не провадиться контрольно-ревізійні перевірки. Треба сказати, що сільськогосподарські органи на місцях часом не вживають дійових заходів до налагодження обліку, роботи ревізійних комісій, вряди-годи провадять контрольні перевірки стану обліку і рахівництва в колгоспах, не реагують гостро на факти незаконних дій рахівничо-бухгалтерського апарату в деяких колгоспах...

“Проти цих неподобств необхідно вести непримиренну боротьбу. Треба в колгоспах створити таку обстановку, щоб у порушників Статуту горіла земля під ногами, щоб вони завжди почували себе в атмосфері громадського осуду, морального бойкоту, презирства.

Не можна забувати, що всяке порушення Статуту сільськогосподарської артілі завдає величезної шкоди справі розвитку сільського господарства, гальмує організаційно-господарське зміцнення колгоспів. Ось чому боротьба проти цих порушень є справою першочергової важги, справою партійної, державної. Шахраїв і пройдисвітів, які намагаються використовувати колгоспи в своїх особистих цілях, треба притягати до відповідальності як карних злочинців і в безспірному порядку відшкодувувати за їх рахунок завдані ними колгоспові втрати.

Суспільна власність — основне джерело зростання і розквіту колгоспів, піднесення матеріальної і культурного рівня колгоспників. Неухильне додержання сталінського Статуту сільськогосподарської артілі в кожному колгоспі — запорука дальнього піднесення і зміцнення громадського господарства колгоспів, виконання головного завдання в сільському господарстві — значного підвищення врожайності всіх сільськогосподарських культур, швидкого збільшення поголів'я громадської худоби при одночасному значному рості її продуктивності.”

З поміж близько 7000 різних видів ссавців, що населяють земну кулю, понад 3000 видів припадає на ряд гризунів. Сюди належать переважно дрібні тварини, типу миші або щура, і лише небагато з них досягають більших розмірів. Серед них живучих гризунів найбільшим видом являється південно-американська капіbara. Друге місце посідає представник фавни північної півкулі — бобр, про якого ми хочемо скласти кілька слів у цьому нарисі.

Розміри дорослих бобрів виносять 85-100 сантиметрів (до 40 цалів), з яких на хвіст припадає 25 см. (10 цалів). Вага їх коливається від 40 до 70 фунтів, а окремі старі самці важать навіть до 100 фунтів. За своїми зовнішніми ознаками ця кремезна тварина належить до видів, що значну частину свого життя перебувають у воді. Широкий, плескатий, покритий лусочками хвіст та м'які шкіряні перетинки поміж пальцями задніх кінцівок роблять боброві незамінниму прислугу при плаванні, а здатність губ щільно стулюватися поза різцями дає йому змогу застосовувати останній навіть під водою. Густе темнобрунатне хутро створило боброві невимірючу славу, хоч мало не спричинилося до його повного знищенння. Невелика, тупо заокруглена голова сидить на міцній короткій ший. Маленькі очі та короткі вуха доповнюють загальний вигляд.

Харчем боброві служать водяні рослини, а також молоді пагони різних дерев, впершу чергу верби та осики. Труднощі, пов'язані зі збудуванням останнього харчу (бобр не здатний лазити по деревах), пereborюються дуже радикальним способом: дерево підгризається довкола до тих пір, аж доки впаде. Поваленого дерева вистачає тварині на кілька днів, після чого під гострими різцями лягає наступне. Так, дерево за деревом, бобри спускають ліси довкола колонії. З кожним разом тваринам доводиться відходити все далі й далі від гнізда,

що не позбавлене небезпеки. Нарешті, коли на віддалі приблизно пів милі від бобрового селища запаси придатних на харч дерев вичерпуються, бобри бувають змушені переселятися до іншого, переважно сусідського району.

Повалені бобрами дерева мають дуже характеристичний конічно заточений злам, а тому їх не можна змішати ані з поваленими бурею, ані зі зрубаними сокирою. Такі "речеві докази" діяльності бобрів завжди дуже шкодили тваринам, особливо в часі розкіту бобрового про мислу, коли тисячі мисливців нишпорили по всіх усюдах, не будучи обмеженими ані термінами полювання ані дозволеним числом голів звірія на одну особу.

Якщо бобр буває в стані звалити чимале дерево, він не завжди має досить хисту триматися з безпечною боку, коли дерево падає. Відомі випадки, коли такі чотироногі "лісоруби" гинули під деревами, над поваленням яких вони енергійно працювали на протязі довгих годин.

Як уже говорилося, життя бобрів тісно звязане з водою. Однаке буває часто, що облюбована тваринами річка дуже міліє, або й пересихає, узв'язку з чим в значній мірі спростується меню звірят (виключаються водяні рослини), та збільшується загроза від ворогів, особливо для молоді, бо відкривається доступ до нір та до гнізд. Ситуацію рятують самі ж бобри, завдяки їх подивуздінім інженерським здібностям. Як тільки річка після весняної повені ввійде з береги, вся колонія бобрів приймається за будування загати. День за днем (вірніше, ніч за ніччю, бо години найбільшої активності бобрів припадають на нічний час) тварини носять різноманітний матеріал, що в основному складається з більших та менших гілок, хоч часом туди включається каміння й досить великі поліна, якщо їх можна знайти поблизу. У весь цей матеріал нагромаджується довгим пасом впоперек ріки. Шілини

між залуззям уміло замазуються мулом. Висота такої загати коливається між трьома та чотирма ступнями, а довжина буває від 50 до 200 ступнів, залежно від стану річки та території. На протязі літа загата стало ремонтується всіми членами колонії, за винятком хіба наймолодшої генерації, а тому вода в річці утримується на постійному рівні. Якщо така споруда руйнується літньою або весняною повенню, то бобри, з завзяттям та впертістю, гідними наслідування, відразу ж беруться до праці, і за якийсь час на старому місці, або десь поблизу, нова загата перегороджує річку, а в новоутвореному ставові ночами знову можна чути таємничий плюсік, а часом на освітленій місяцем поверхні вдається побачити темну тінь, що тихо наближається до загати, тягнучи за собою велику гілляку...

Крім загат добре відомі ще боброві хати — конусоподібні споруди, також збудовані з галуззя та мулу. В середині такої хатки є гніздо, вхід до якого міститься завжди нижче рівня води. В гнізді родина бобрів звичайно проводить години відпочинку (переважно день), тут же, десь між квітнем та червнем, саминя приводить від двох до чотирьох, а часом до восьми бобренят.

Бобри віддавна притягали увагу вчених старого та нового світу. Надруковано багато праць, у яких висвітлюються окремі питання з біології цієї тварини. У зв'язку з приналежністю дослідників до різних течій в науці, мають місце розбіжності в інтерпретації деяких моментів з життя бобрів. Особливо це стосується питань зоо-соціологічного та зоо-психологічного характеру. Однаке панує повна одностайність у переконанні, що такого розмаху й характеру праця, яку виконують бобри, не може бути виконана жодним іншим живим організмом північної півкулі, крім, хіба, людини. Прикладом може служити випадок, що недавно мав місце в провінції Онтаріо, Канада. Газета 'Да Глоб енд Мейл' від 20 грудня 1951 року на 13 сторінці подає кілька фотографій, що ілюструють діяльність бобрів в Піл Кавні. З пояснень під фотографіями довідуємося, що приблизно в 25 милях на північний захід від міста Оаквілль бобри збудували загату, перегородивши невеличкий потічок. В наслідок цього була залита дорога, що проходила на пів милі вище. Щоб запобігти

Лихові, загата, що мала 4 ступні в висоту та була збудована з каміння та великих полін, ущільнених дрібними гілками й листям, була висаджена в повітря, після чого на дорогу наспано двоступневий шар графію.

Хутро бобрів на протязі століть належало до важливих товарів світової торгівлі. У часи розквіту торгівлі хутрами в Америці, боброві шкірки вживалися як валюта, та мали твердо встановлену по всьому континенті вартість, що в середньому виносила 4 долари за феоброблену шкірку. З часом незручності, пов'язані з передачею з рук до рук цілих шкірок, були усунені введенням іншого виду валюти, а саме камінців та шматочків металю з грубим зображенням бобра та ініціалами чи емблемою того або іншого, добре на той час відомого купця. Така "валюта" була у вільному обігу серед купців та індійців, при чому кожна "монета" репрезентувала дійсно існуючу шкірку бобра, що переховувалась у сховищі.

Хижакські методи полювання привели до повного знищення цієї цінної тварини в багатьох частинах Північної Америки, а також в південній та середній Європі. В інших частинах Америки та Європи кількість бобрів катастрофально зменшилася. У зв'язку з цим, у країнах де бобри в невеликій кількості ще збереглися, було проголошено заборону полювання на них. Це дало добре наслідки, і сьогодні поголів'я цих тварин у Північній Америці та в країнах північної та східної Європи значно зросло, так що побоювання, що бобра чекає та сама доля, що й зубра, втратили свою актуальність, принаймні тимчасово. В Америці заходи по збереженню бобра були настільки успішні, що в бага-

тьох штатах щорічно випродуються тисячі дозволів на відлов бобрів пастками. Так, наприклад, в Мічигані, щосезону продається від двох до трьох тисяч дозволів, на які виловлюється 6000 — 12000 тварин.

Ще два століття тому бобри зустрічалися у великій кількості і в Україні. В літературі є вказівки, що у 18 столітті вони водилися на Чернігівщині по ріках Дніпро, Десна, Сож, Бесядь, Судість, Івоть, Убедь та інших. В 1782 р. на тій же Чернігівщині ще існував бобровий промисл та цілий цех ловців-бобровників, що об'єднував 1098 людей. Однаке, незабаром бобри були винищенні, а разом з ними припинив своє існування й згаданий цех. Вже в 19 столітті в Україні бобрів залишилося дуже мало, а перед початком другої світової війни їх число на всюму обшири наших земель лише дещо перевищувало сотню. За час війни й ця кількість зменшилася. Як довідуємося з літератури, бобри в Україні ще збереглися в таких областях: 1. Київська область: (Чорнобильський район, на річках Брагинці та Тересиці); 2. Житомирська обл.; 3. Чернігівська обл.; 4. Рівенська обл. (Костопольський район). Дуже тяжко передбачати долю бобра в Україні в недалекому майбутньому. Хоч в СРСР уже є спеціальні боброві розплідники, з яких випускають бобрів у ліси, та все ж таки оптимістичні сподівання сучасних українських зоологів на те, що поголів'я бобрів буде ввесь час підтримуватися на сталому рівні (100-150 штук) завдяки постійному проникненню поодиноких тварин з Білорусі і поповненню з розплідників, видаються нам мало по-тішаючим. Після яскравих прикладів Мічигану та інших штатів Америки, стає сумно від думки, що в Україні, з її Поліссям та сумежними біо-географічними зонами, вимирає один з найцінніших хутряних звірів земної кулі.

БОБРИ В КАНАДІ.

Історія Канади є близько пов'язана з торгівлею хутрами, а головно з торгівлею бобровими хутрами.

Перші торгівці хутрами були французькі рибаки, які припливали до східного побережжя Канади, або Нової Франції, як звали Канаду в історичніті та сімнадцяті століттях. Хутра приносили індійці, щоб виміняти за якись європейські вироби — головно із заліза, а з часом за зброю. Тому, що боброві хутра мали великий попит у Європі, не лише на кухні, але також і на капелюхи, — все більше та більше зросла торгівля ними і з часом поширилася по всій лісистій часті північно-американського континенту. З приходом французьких колоністів ін дійці мусіли все відступати на північ і на захід, так що з часом торговельні шляхи мов густою сіткою покрили всю Канаду. І найопитнішим крамом були боброві хутра, а панами в цій торгівлі були французи.

Врешті на півдні заснувалися англійські колонії, Нова Англія, і почалася конкуренція між французаами та англійцями, щоб захопити в свої руки цю поплатну торгівлю. Англійці прогнали французьких купців з Гудсонової затоки й це дало їм доступ морем до самого серця того великого простору, у якому було безліч бобрів.

Тимчасом в Європі Франція втрачала силу і 1763 Канада стала англійською колонією, що цілком усунуло французьких купців з Канади, що до певної міри зменшило полювання на бобрів.

Пізніше збільшення канадійського населення, та масове винищення бобрів спричинилися до того, що число бобрів упало так, що з початком цього століття була створилася загроза цілковитого знищення бобра. Тому бобрів було взято під державну охорону.

Тепер полювання на бобрів є під строгою урядовою контролю й робляться всі зусилля, щоб не допустити до чергового катастрофально-го зменшення кількості цього цікавого й дорогої звіра в Канаді. Торгівля хутрами бобрів є одною з головних галузей хутряної торгівлі в Канаді, бо наприклад, у 1949 р. 161,000 бобрових хутері дали Канаді більше трьох міліонів доларів.

I. ЛУЧКА.

А. ВАСИЛЬЧЕНКО

Нова Вінниця

Биковнянське гробовище

На одинадцятому - дванадцятому кілометрі від м. Києва, зліва по Чернігівському шляху, у бору розкинулося щось із п'ять невеличкіх ховається десь у хащах колись густого, а нині виселка від шляху відщепилася вузенька, на один проїзд, доріжка, і покручену гадючкою ховається десь у хащах клісъ густого, а нині рідіючого вже соснового бору.

І не зважаючи на те, що ніяких застерігаючих позначок там не було, все ж ступати на неї ніхто не наважувався, хоч цікавих довідатися, куди то вона веде, й не бракувало.

Таємнича доріжка та почала притягувати увагу околишніх поселян десь напротивесні 1937 р., коли по ній рушили перші тягарові авта з будівельними матеріалами та робітниками, від яких люди довідалися, що в лісі, мовляв, закладається якесь "літерне", секретне будівництво, доступ до якого можливий лише так званим "согласованим", то б то таким, хто має незаплямовану репутацію "партійного", чи то й „безпартійного большевика“.

Тим часом будівництво те щось під травень,

Михайліо Дмитренко. МОЖНА ЗБОЖЕВОЛІТИ.
(Єжовщина в Україні, масові розстріли в 1937 році). Видання Головної Управи СУЖЕРО. Торонто, Канада, 1952 р.

чи то червень 1937 р. було закінчене, і по тій гадючко-подібній лісній доріжці почали курсувати вантажні авта, старанно вкриті брезентами.

Шо ці авта під брезентовими покривалами довозили до лісової "літерки" — ніхто того не знав, та певно й не смів знати, бо гіркий досвід житя під "сонцем Сталінської конституції" навчив людей як найменше цікавитися тими речами, що завжди мусять кінчатися подорожню в "далекі тabori".

Проте околишні люди спостерігали рух тих авт майже щодня. І характерним було те, що з'являлися вони або смерком, по заході сонця, коли рух по Чернігівському шляху майже припинявся, або в передранкових сутінках, коли він ще не починався.

Другою особливістю того руху було, що коли йшла одна, або дві-три вантажні машини, то щоразу конвоювалися вони однією особовою машиню, обсадженою декількома військовиками. Одного разу люди бачили навіть дев'ять вантажних, поділених по три в групі, і кожна така група супроводжувалася однією особовою з такими ж військовиками.

Траплялися нагоди бачити й людей, які працювали в тій таємничій установі, коли вони виходили з свого логовища і появлялися серед подорожуючих в трамваях, що курсували між Києвом та м. Броварями (30 км. на схід від Києва). І коли цікаві питали тих молодців, де вони працюють, то один з них, усміхаючись, відповів, що він, мовляв, працює в такій "фабриці, якої і в цілій Европі нема".

Довідалися згодом люди й про те що до помочі тим хлопцям (23-28 рр.) було щось зо три добре дресированих німецьких вівчарок, які обнюхували околиці тієї "секретки" та виловлювали необережних, коли хто насмілювався наблизитися до неї менш, ніж на триста метрів.

Отже вантажні авта возили свої поклади під брезентами майже щодня, починаючи з літа 1937 р. і аж до другої половини вересня 1941 р., тобто до дня окупації німцями Києва та його околиць. Возили вони таємничі вантажі свої і з Києва, і з Броварів, особливо під час війни, коли інтенсивність того руху досягла певно найбільшого свого напруження...

Це все довелося мені чути від людей, які були свідками руху, що протягом більш, ніж чотирьох років роз'яtrював цікавість околишніх мешканців без жодної можливості для них довідатися, яку то "продукцію" виробляла та "фабрика" в лісі.

Та ось прийшли німці, і в середині літа 1942 року ямав нагоду (бодай і не згадувати!) на власні очі побачити те, що цілі роки притягувало людську увагу.

На віддалі трьох четвертін кілометра згадана вище доріжка упиралася в широку браму

у високому (три метри) паркані, що огорожував неправильним многокутником розтягнуте в плані подвір'я, площею в 1,42 (точно!) гектара, у правому передньому кутку якого стояла барачного типу будівля на п'ять різної величини кімнат. Паркан був пофарбований під колір соснової голки так, що на віддалі п'ятдесяти метрів ледве можна було й розпізнати його. Будинок не мав уже ні вікон, ні дверей, а в кімнатах були розкидані різних форм бляшанки з-під консервів та пляшки з етикетками різних вин та горілок.

Коли я зайшов на те подвір'я, то перше, що вразило мене — це вогнетривкі каси та обтягнені товстою бляхою дерев'яні скрині. Але вся та посудина була вже відчинена й порожня. Саме подвір'я назовні не мало нічого цікавого, бо в ньому майже весь матерій ліс був сирубаній (залишилося всього декілька дерев), а на місці вікових сосен було посаджено кущі червоної шеляги, що своїми, убогими на лист галузями мали б покривати майже півтора гектарову площу розворушеного піску, який не встиг ще навіть і травою порости.

Але то так було лише назовні...

Поміж кущами шеляги була розкидана близзна, верхній одяг та взуття різних форм і розмірів. Тут був одяг дитячий, жіночий і чоловічий, подекуди вже зітлівший, одяг цівільний й уніформований, починаючи від "галіфе" та "пілоток" совітських військових, і кінчаючи чобітками такої форми, яку я згодом бачив у Польщі — рештки своєрідного фасону "бутів" польських офіцерів, рештки того, що тайлося під землею у тому розворушеному піску, який певно навіки заховав від нас характер і розміри страшної трагедії, що роками розгравалася за тим зеленим парканом.

Отже, на віддалі щось тридцяти метрів від брами, ліворуч я побачив розкриту яму, з якої, на глибині до пів метра, під кутом градусів так у п'ятдесят, стирчав кістяк людської ноги, вже без ступневих суглобів...

Тим часом люди, з якими я потрапив на те жахливе дворище, почали розкопувати в задньому правому кутку (приблизно сто метрів від брами) вирану, як кажуть, "на угад" яму, і коли я наблизився до них, то вона була вже сантиметрів до семидесяти глибиною, і за останнім штихом лопата заскрготіла об бедрову кістку трупа, піднявши на собі кусок обезкровленого м'яза та шматки зітлівшого одягу — чорний лоскут товстої матерії, синюватий — тонкої та пожовкливій шмат білої. Але в цей момент так потягло трупним смородом з ями, що ми змушені були допомогти копачеві вибратись з неї, де він мало не знепритомнів. Повторюю, що копалося буквально "на угад" між кущем шеляги та товстою сосновою, однією з тих декількох, що залишилися незрубаними. Яму закрили, і вже не наважувалися розкопувати в іншому місці, бо було ясно, що вся площа в 1,42 гектара була вщерть вимощена людськими трупами.

Скільки тих жертв поглинуло те жахливе Биковнянське горбовище — певно ніяка людська статистика сказати того не може. Але

коли врахувати згаданий вище рух тих вкритих брезентами автомашин, як також і те, що "робочих" днів (вірніше — ночей!) в російському НКВД на кожен рік припадає не менше, як три сотні, то можна без грубої помилки підрахувати, що за одну тисячу і триста таких "робочих" днів там відбули свою останню земну подорож далеко не одна тисяча нещасних жертв хазяйнування московських червоних катів в Україні!

Хто ті жертви — чоловіки, жінки й діти, за що вони потрапили до пазурів НКВД — про те відає лише один Бог, та ті мученики, які справедливо чекають на останній суд Непомильного Судії, що буде судити разом всі злодійства сатанинських пахолків — московських червоних бузувірів, як також і тих, хто тією, чи іншою мірою ім в тих злодійствах допомагає!

Ми можемо лише сказати, що та гекатомба — то є страшна трагедія українського народу, в ганебний спосіб поневоленого московськими правителями всіх мастей — і білими царями, і червоними катами!

Але чи та трагедія є трагедією одного лише українського народу? Чи те Биковнянське горбовище може розглядатися як локальне, чи то скоротечне явище, яке, наче б дощ, можна у себе й під стріхою пересидіти?

Ні в якому разі!

Биковнянське горбовище мусить розглядатися, як трагедія всього людства, як жахливо хворобливе явище, страшніше від чуми й холери, і яке, коли не буде завчасно знешкоджене, може поразити весь світ, весь рід людський на земній кулі!

Тим часом вільне ще від комуністичного терору людство ось уже тридцять п'ять років залишається байдужим, і байдужим не тільки до трагедії українського народу, а й до можливої трагедії своєї власної. Вільний світ наче навмисне заплющає очі на те, що комуністична революція в Росії розгорілася вже до такої міри, що полум'яне віхті її палають уже під стріхами державних будівель мало чи не в усіх країнах світу.

Законодавство всіх країн у всіх віках кваліфікувало розбій як явище карне, і розбійники так чи інакше завжди ізолявалися від суспільства. Мало того, існували якісь то міжнародні конвенції, силою яких жоден розбійник не міг знайти притулку собі ні в якій іншій державі, а завжди мусив відповідати перед законами тієї країни, де він вчинив злочин.

Віддати до міжнародного суду московських правителів на чолі з Сталіном — такий наказ моменту. І зробити це негайно, бо буде пізно!

Редакції часописів, які захочуть передруковувати цю статтю просимо до передруку додати: Ця стаття — один з матеріалів до "Білої книги про чорні діла Сталіна", яку готує до друку англійською мовою Головна Управа СУЖЕРО. Передруковуємо з "Нових Днів" ч. 29, червень, 1952 р.

З НОВИХ ВИДАНЬ

Василь Радич. МАКСИМ ЗАЛІЗНЯК, історичний роман у двох томах, разом 296 сторінок друку, формат 7x5.4 цалів. Двобарвна обкладинка М. Левицького, видання КПУК (видавець І. Тиктор), Винніпег, 1952.

В романі показано повстання гайдамаків під проводом Залізняка й Гонти. Книга написана легко й цікаво, що робить її доступною для масового читача. Передмову до цього видання написав Ю. Мулик-Луцик.

Микола Гоголь, СТРАШНА ПОМСТА ТА ІНШІ ОПОВІДАННЯ, редакція Яр. Рудницького, сторін 146, формат 7x5.4 цалів, двобарвна обкладинка М. Левицького, видання КПУК (видавець Іван Ктитор), Винніпег, 1952.

Це видання присвячене 100-річчю з дня смерті великого сина України — Миколи Васильовича Гоголя, за якого саме тепер українці зводять бій не тільки з росіянами, а й з цілою серією "презріх малоросів", які разом з росіянами, подібно, як відомий чороностенець Шульгін заклиниав Київ, заклинають тепер Гоголя, вигукуючи: "Етот класік: русский, русский, русский!" До книжки додана передмова Я Рудницького.

Дана передмова. Видання гарне, чепурне, як і всі видання КПУК, який саме цією (12-ою) книжкою закінчив першу серію своїх видань і починає видавати нову серію.

Замовляти в КПУК, адресу якого див. на стор. 32.

Вол. Дорошенко, ОГНИЩЕ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ (Наукове т-во ім. Т. Шевченка) стор. 116 видання НТШ, Нью Йорк, — Філаделфія, 1951 р.

Праця видана з нагоди 75-заснування НТШ і в ній зроблено огляд діяльності НТШ від початку його заснування аж до наших днів. Видання ілюстроване, гарно видруковане на добром папері.

Докія Гуменна, ДІТИ ЧУМАЦЬКОГО ШЛЯХУ, роман, книга четверта ("Ніч"), стор. 247, формат вел. вісімки, обкладинка Е. Блакитного, видання авторки, Нью Йорк, 1952 р.

Остап Тарнавський, ЖИТТЯ, вінок сонетів, стор. 21, мистецьке оформлення Якова Гніздовського, в-во "Київ", Філаделфія, 1952 р.

П. Филипович, УКРАЇНСЬКА СТИХІЯ В ГОГОЛЯ, видання УВАН, славістика ч. 13 стор. 32, наклад т-ва "Читальня Просвіти", Винніпег, 1952 р.

Ця книжечка є першим виданням праці відомого нашого вченого й поета, що написав її як передмову до українського видання творів Гоголя в Києві. Праця цікава своєю джерельністю, яка взагалі була властива вченим типу замордованого Москвою П. Филиповича.

Ватсон Кірконел, СПІЛЬНІ АНГЛІЙСЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В СХІДНО-ЄВРОПЕЙСКИХ МОВАХ, видання УВАН, славістика ч. 14., стор. 24, наклад УВАН, Винніпег, 1952 р.

Ця праця видана по-англійськи.

Ярослав Рудницький, НАЗВИ "ГАЛИЧИНА" И "ВОЛИНЬ", видання УВАН, назозванство ч. 3, стор. 32, наклад Українського Нар. Дому, Винніпег, 1952 р.

М. Бойко, МОЛОДИЙ ЦВІТ, стор. 32, ілюстроване видання, Винніпег, 1952 р.

Цю книжечку видано замість базарових "тикетів" на збір пожертв на будову православної катедри Пресв.

Тройці у Винніпезі. Хоч вона має й багато недоліків (главне не літературні, а здебільша кололітературні матеріали для дітей молодшого віку), але коли врахувати, що кошти мали бути витрачені на "базарові тикети", то треба вітати упорядчика й видавців, що осмілилися замість того подруковувати дитячу книжечку, яка завжди стане в пригоді.

"ДЕРЖАВНИЦЬКА ДУМКА", квартальник, ч. 6, 1952 р., видання в-ва тієї ж назви (гетьманське), Філаделфія, 1952 р., стор. 64, видання ілюстроване, редактор — С. Ледянський.

Як ми вже раз писали про це видання, воно є більш архівно-історичним, як політичним, бо, на жаль, наші гетьманці по смерті Липинського не тільки не сягають у майбутнє, але навіть і до сучасного не наближаються. У змісті є такі статті: Б. Гомzin — Віддалої минувшини до наших днів, Є. Скоропадська — Останні дні моого батька, П. Солуха — Російська мова, гетьман Павло і наша недержавість, А. М. Андрієвський — Наука минулого, Д-р В. Сенютович-Бережний — Рід В. Липинського, Д-р Ю. Русов — Новоознайдений універсал (так чогось названо листа Б. Хмельницького, що ми його вмістили в "Н.Д." ч. 27 за квітень 1952) гетьмана Б. Хмельницького, З неопублікованої спадщини В. Євтимовича, Ю. Мовчан — лист до редакції і відповідь редактора.

На особливішу увагу заслуговує стаття П. Солухи "Російська мова, гетьман Павло і наша недержавність", у якій автор з ерудицією викладача п'ятої кляси російської царської гімназії доводить, що: 1. Найбільше щастя для народу мати монарха з чужої (найкраще ворожої) нації, 2. Коли трапиться, що монарх буде з своєї нації, то йому нікчем непотрібно знати мови свого народу, і хто запевняє протилежне, то він є зрадник народу і "руїнник". На доказ своєї науки цей "історик" цитує... Ключевського й без жартів запевняє, що кияни (написано ж "наші предки") закликали Рюрика і сказали йому відому байку, що "земля наша велика й багата, а порядку в ній нема. Приходьте княжити й володіти нами." А постільки така подія "сталася", то "виходить, що наші предки IX стол. були більшими державниками, як ми у XX", бо взяли собі чужого князя з "вищої" раси та ще й тішились, що він чужою мовою говорить... Поминаємо те, що за цією легендою кликали варягів не кияне, а новгородці, отже московське "раболепіє" перед усім чужим не випадає, хоч і в легендах чіпляти українцям. Скажемо лише, що в 1952 р. пропагувати "варязьку теорію" у творенні нашої держави та ще й підpirати її підручником Ключевського межує з кпинами над читачем.

Далі в тій же статті П. Солуха "доводить", що "все люді браття", бо, мовляв, Липинський писав, що "німець-хлібороб, що осідає на землі, заселеній народом польським, тим самим мусить стати поляком. Поляк-хлібороб, що осідає на землі, заселеній народом українським, тим самим мусить стати українцем і навпаки..." Ale шановний "історик" забув вчитати в Липинського слово "мусить стати", але не "став", що робить дуже суттєвий вітінок. Крім того не врахував, що поляки, які живуть в Україні сотні років лишилися поляками, німці — німцями, болгари — болгарами, росіяни — росіянами (та ще й якими!), жиди — жидами, а українці в Росії (Сибір, Дал. Схід, Надволжжя тощо), у Киргизії, у Югославії та в інших країнах — не стали ані росіянами, ані казахами, ані киргизами, ані сербами, а таки лишилися українцями... І будуть такими аж доти, доки

не читатимуть статтей П. Солухи в "Державницькій думці", а більше їх, на наше щастя, ніякий український часопис не видрукує...

**"МОЛОДА УКРАЇНА" Ч. 3 (4) за травень 1952 р.,
орган Головної Управи ОДУМ у Канаді.**

Це число цього цікавого ілюстрованого журналу для молоді має 40 сторінок х 4 стор. обкладинки, яка вся використовується. Матеріал різноманітний і вміщено його дуже багато, бо всі статті короткі, що робить це число досить цікавим для читача. На особливішу увагу заслуговує спогад І. Дубинця про Миколу Павлушкеву, який подає цікаві деталі з життя й діяльності цього визначного провідника молоді.

НОВІ КНИЖКИ:

1. Смотрич Олекс. — "ВІБРАНЕ", 91 стор. \$1.00.
2. Кобилянська Ольга — "У НЕДІЛЮ РАНО ЗІЛЛЯ КОПАЛА", 189 стор. вел. формату — \$1.50.
3. Гайворонський М. — "ЗБІРНИК УКРАЇНСЬКИХ ПІСЕНЬ ДЛЯ МОЛОДІ", стор. 140 великого формату, з нотами й ілюстраціями — \$3.75.
Замовляти:

"NOWI DNI", Box 452, Term. "A"
Toronto, Ont., Canada.

ЦІННИК ЗА ОКЕАНСЬКОЇ ПОВІТРЯНОЇ ПОШТИ

НОВОКАНАДІЙЦІ,

Коли Ви пишете додому, то не забудьте:

1. Заморські листи вагою чверть унцій ціни: 15 центів кожна чверть унції в Європу та до Об'єднаного Королівства; 10 центів кожна чверть унції до Латинської Америки, 25 центів кожна чверть унції до Африки, Азії, Океанії, Австралії.
2. Пошта завжди важить Ваші заморські листи. За кожну недоплачену чверть унції в Канаді, одержувач листа доплатить **подвійно**.
3. Найдешевша повітряна пошта — канадійський повітряний лист. Він іде так скоро, як будь який інший повітряний лист. Коштує тільки від 10 до 15 центів, включно з папером і залежно від місця, куди його висилається. Питайте за ними на пошті.

CANADA

Alcide Cote,
Q.C., M.P.

Postmaster General

POST

OFFICE

W. J. Turnbull,
Deputy
Postmaster General

Можна побажати кращої мовної редакції й коректні. На доказ недосконалості мовної редакції наведено кілька прикладів лише з 35 стор. журналу: Негативні почуття зраджують ряд **хворобів...** Айзенгавер ніколи не потратив жодної хвилини на те... Найкраще ставити запити (**проблеми**)... (Хіба запит і проблема є те саме?) **Лауреат** (треба левреат), **більш корисні** речі... — російська будова речення, бо по-українськи треба сказати просто: **корисніше**.

Пора вже ставити до часопису і книжки для дітей і молоді суровіші вимоги. Нема сумніву, що мова "Молодої України" є значно кращою від мови інших юнацьких часописів, але це ще не дає права заспокоюватись.

ЧИТАЙТЕ ОЦІ КНИЖКИ!

1. "ЖИТТЯ В ЦАРСЬКО - СТАЛІНСЬКОМУ СИБІРУ", ціна 1.25.
2. "ЧЕРВОНИ КАТИ КОРЕЇ Й УКРАЇНИ", ціна 0.75.

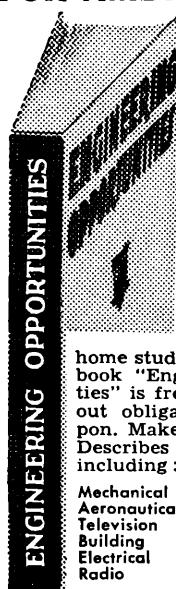
Ці дві книжки з описами про Сибір і Корею розкажуть читачам багато повчаючого й цікавого, про що Ви ще не знаєте. Читання ж дійсно правдивих книжок веде до просвіти, а просвіта — сила народу. Такі книжки можна замовляти від самого автора їх, мученика за святу ідею правду — на такій адресі:

T. A. Nepidsudny
General delivery, P. O. Calgary, Alta, Canada.

THIS HANDBOOK FOR AMBITIOUS MEN

FREE!

Have you had
your copy?

150 pages of guidance to best-paid positions. Up-to-the-minute information for men who want to climb to the top. Tells how to get promotion, security and better pay through home study courses. This handbook "Engineering Opportunities" is free and entirely without obligation. Send the coupon. Make this your big year! Describes over ninety courses including:

Mechanical Eng.	Automobile
Aeronautical	A.M.I.Mech.E.
Television	A.F.R.Ae.S.
Building	A.M.I.C.E.
Electrical	B.S. (Pure
Radio	Science)

-- SEND COUPON TODAY --

Canadian Institute of Science and Technology Limited, 1000 Garden Building, 263 Adelaide Street West, Toronto, Please forward free of cost or obligation your handbook, "ENGINEERING OPPORTUNITIES".

Name.....

Address.....

Course.....

interested in..... Age.....

З технічних причин "Щоденника" А. Любченка ми в цьому числі вмістити не можемо. В наступному числі, яке буде збільшено розміром, вмістимо його вдвічі більше звичайного.

Редакція

УВАГА!

УВАГА!

У зв'язку з літнім періодом наступне число "Нових Днів" буде подвійне (за липень і серпень) і вийде з друку у 2-ї половині липня.

Щоб не кривдити передплатників, видаємо його у збільшенному об'ємі — 52 сторінки.

Адміністрація

Передплачуєте! Читайте! Поширюйте!

"ПОРОГИ"

перший літературно-мистецький журнал на американському континенті.

В "ПОРОГАХ"

друкують свої праці українські поети, письменники, мистці та вчені.

В "ПОРОГАХ"

друкуються переклади кращих літераторів світу.

Річна передплата в Канаді і ЗДА \$3.00.

Замовлення слати на наше представництво в Канаді:

"Nowi Dni",
Box 452, Term. "A", Toronto, Ont.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

ЧИТАЙТЕ!

"НОВІ ДНІ"

Ілюстрований універсальний місячник.

"НОВІ ДНІ" — журнал, що поширює любов і згоду між українцями.

"НОВІ ДНІ" — журнал, у якому знайдете все — від поезії і художньої прози почавши, і на політиці та науці скінчивши.

"НОВІ ДНІ" — журнал, у якому співпрацюють найкращі наші поети, письменники, критики, публіцисти і вчені.

"НОВІ ДНІ" — журнал справді безпартійний, в чому ви переконаєтесь, одержавши перше число.

Передплата в Канаді і ЗДА: річна — \$3.00, піврічна — \$1.75.

Замовлення і гроші слати на адресу:

"Nowi Dni"
Box 452, Term. "A"
Toronto, Ont.

НОВІ ВИДАННЯ В 1952 РОЦІ КЛЮБУ ПРИЯТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ

Величина книги 10x7x2 цалів, 500 ілюстрацій, 4 великі кольорові таблиці, понад 700 сторін друку, ціла оправлена в полотно з золотими витисками.

Ціна книги в передплаті \$ 15.00.

При замовленні платиться \$5.00, а решта ратами до виходу книги з друку.

Готівкою наперед платиться тільки \$ 13.00.

По виході з друку 30% дорожче!
ЗАМОВЛЯЙТЕ ТЕПЕР — ДЕШЕВШЕ!!

UKRAINIAN BOOK CLUB LTD. 834½ Main St., Winnipeg — Canada

Величина книги 10x7x2,4 цалів, 600 ілюстрацій, понад 900 сторін друку, ціла оправлена в полотно з золотими витисками.

Ціна книги в передплаті \$ 18.00.

При замовленні платиться \$ 6.00, а решта ратами до виходу книги з друку.

Готівкою наперед платиться тільки \$ 15.00.

ДО УВАГИ НАШИМ ЧИТАЧАМ В АВСТРАЛІЇ

У зв'язку з тим, що міністри уряду не дав дозволу на видачу нашого журналу у великий кількості одній особі, ми на замовлення нашого представника шлемо по одному примірнику на адресу кожного читача. Висилати таким способом почали з 1 січня цього року. Нагадуємо, що річна передплата в Австралії є $1\frac{1}{2}$ фунти, які можна висилати безпосередньо до видавництва, або нашому представникові в Австралії, адресу якого подаємо на 2-й сторінці обкладинки.

Всім нашим читачам, які замовляють з Австралії каталоги наших книжок, повідомляємо, що всі книжки проголошуємо в журналі і спеціальних каталогів не маємо, тому на такі листи відповідати не будемо. Кожне замовлення буде негайно виконане, коли разом з ним буде вислано гроші на оплату замовлених книжок. При оплаті замовлень просимо врахувати фактичний курс австралійських грошей у Канаді, який коливається від 9 до 10 центів за шілінг.

Адміністрація

ЧИ РІКА КАЯЛА СУЧАСНА КРИВЕЛЬ?..

Як подає комуністичне "Українське Життя" (Торонто), проф. В. Г. Фьодоров у своїй праці про "Слово о полку Ігоревім", на підставі всіх наукових даних та своїх дослідів над "Словом" зробив припущення, що так довго розшукувана р. Каяла, над якою стався розгром Ігоревого війська в XII столітті, це є сучасна р. Кривель, близько злиття Орелі з Орількою, на північний захід від м. Лозової, Харківської області.

Основним завданням своєї розвідки проф. Фьодоров мав військові питання "Слова", а тому він докладно висвітлює чим були озброєні армії українські й половецькі, а також пробує віднайти автора "Слова". На його думку автор цієї перлинни нашої літератури був визначний воєначальник, тому йому відомі деталі походу, він виявляє зацікавлення і любов до зброї. Одним з Ігоревих сподвижників був тисяцький Рагул. Розшуки за автором "Слова", на думку проф. Фьодорова, слід вести в цьому напрямку.

Ця праця могла б стати в пригоді нашим дослідникам "Слова", але, на жаль, "У. Ж." в своїй неписьменній нотатці про цю книжку забуло подати називу праці проф. Фьодорова і де та коли вона видана, наситивши зате цю замітку пропагандою за "великий російський народ". Нашим читачам, мовляв, і так "всю равно".

Може й мати раций...

ОГОЛОШУЄМО ПЕРЕДПЛАТУ

на 1-ий том відомої повісті **Уласа Самчука "ВОЛИНЬ"**, що перевидається заходами громадського комітету в Торонті і появиться в продажу з кінцем ц. р. Книга великого формату, матиме понад 360 стор. друку і коштує в передплаті \$2.50, які просимо висилати на адресу:

E. Pasternak, 69 Harshaw Ave.,
Toronto, Ont., Canada.

Після появи книжки в продажу, ціна її буде підвищена.

Громадський комітет видання "ВОЛИНІ"
Уласа Самчука.

УВАГА!

УВАГА!

МАЄМО НА СКЛАДІ ТАКІ ДИТЯЧІ

ВИДАННЯ:

1. "ДВІ КАЗОЧКИ" (нове видання) народні казки з гарними малюнками, кольорова обкладинка, стор. 16, ціна — 20 центів.
2. "ЛИСИЧКА - СЕСТРИЧКА І ВОВК ПАНІ-БРАТ" (нове видання), народна казка, з малюнками, стор. 16, ціна — 15 центів.
3. "ІВАСИК-ТЕЛЕСИК", народня казка з малюнками, кольорова обкладинка, ціна — 15 центів.
4. "ЯЙЦЕ-РАЙЦЕ" (нове видання), народня казка з малюнками, кольорова обкладинка, ціна — 25 центів.
5. "МОЯ ЗБІРОЧКА" (нове видання), — багато ілюстрована книжечка, де є народня казка "Костинин син", віршована казка Наталі Забіли "Сорока-Білобока", пісня-гра з нотами "Яблунька" — текст Н. Забіли, муз. П. Козицького. Ціна — 25 центів.
6. "ІВАСИК-ДУРНИК", народня казка, з малюнками. Це старе видання, яке вже цілком випродане (маємо лише пару десятків примірників) — ціна — 15 центів.

Замовляти:

NOWI DNI

Box 452, Term. "A", Toronto, Ont., Canada.
Книгарням і кольпортерам опуст.

ЗАМОВЛЯЙТЕ КНИЖКИ

C. Парфанович	— У Києві в 1940 році	0.80
O. Сацюк	— Смертоносці	1.00
В. Скорупський	— Весняний гомін	0.25
Б. Олексandrів	— Мої дні	0.35
M. Гоголь	— Сорочинський ярмарок	0.30
П. Горотак	— Диябілічні параболи	0.40
П. Волиняк	— Земля кличе	0.25
П. Волиняк	— Під Кизгуртом	0.20
П. Волиняк	— Кубань — земля українська, козача	0.40
A. Кащенко	— Під Корсунем	0.60
Яр Славутич	— Правдоносці	1.00
Яр Славутич	— Спрага	0.75
Літаври чч. 1, 2, 3 і 4/5 (разом)		1.00
В. Стефанік	— Виране	0.35
M. Івченко	— Напоєні дні	0.30
O. Стороженко	— Оповідання	0.35
П. Карпенко-Криниця	— Підняті вітрила	0.40
A. Запорожець	— Большевизм	0.40
Д. Гуменна	— Куркульська вілія	0.25
M. Брадович	— Чужиною	0.50
M. Пірихолько	— Я прошу слова	0.50
Г. Вузол	— В обіймах давуна	0.75
В. Чапленко	— У нетрях Копет-Дагу	0.50
Марко Вовчок	— Сестричка Мелася	0.40
T. Осьмачка	— Плян до двору	1.50
A. Любченко	— Щоденник. Ч. I	0.80

При замовленні на \$10.00 і вище — опуст 25%.

Замовлення й гроші слати:

NOWI DNI, Box 452, Term. "A"
Toronto, Ont., Canada

НАЙКРАЩІ РЕЧІ І ПО НАЙНИЖЧИХ ЦІНАХ КУПІТЕ В УКРАЇНСЬКІЙ КРАМНИЦІ

G. Luk's Electrical Appliance Company

Маємо великий вибір електричних та газових кухонь (Мофет стов),
холодильників, пральних машин, машин до чищення підлог та кили-
мів, радіоапаратів, диванів (честерфілди), п'яно-акордіоні та інше.

ГАРАНТУЄМО: НИЗЬКІ ЦІНИ, ВИГІДНІ СПЛАТИ, ГАРНУ ОБСЛУГУ
ТА ДОБРУ ЯКІСТЬ КУПЛЕНИХ У НАС РЕЧЕЙ.

797-799 DUNDAS ST. W. TORONTO, ONT.

— Телефон: WA 9228

ГАРНІ І ДОБРІ РЕЧІ ПО НАЙМЕНШИХ ЦІНАХ КУПІТЕ В УКРАЇНСЬКІЙ КРАМНИЦІ

Royce Radio Furniture & Co.

ВЛАСНИК: ЛЕВ ДОПТА

Маємо великий вибір меблів, радіоприймачів, електричних та газових кухонь, холо-
дильників, пральних машин та інших господарських речей.

МИ ВАМ ПРОПОНУЄМО: ЯКІСНІ РЕЧІ, НИЗЬКІ ЦІНИ, ВИГІДНІ СПЛАТИ, ЧЕМНУ
ОБСЛУГУ.

Наша адреса:

1529 Dupont St. Toronto, Ont.

Телефон: LL 0175

КУПУЙТЕ!

ЧИТАЙТЕ!

нову єдину в нас книжку про часи німецької оку-
пації в Україні:

ЩОДЕННИК

АРКАДІЯ ЛЮБЧЕНКА

Книжка має 152 сторінки друку. Ціна тільки
\$0.80. В полотняній праві — \$1.25.

Замовляти:

NOWI DNI, Box 452, Term. "A",
Toronto, Ont., Canada

Л. ЛУНСЬКИЙ ОКУЛІСТ

Екзамінуємо очі, добираємо окуляри на різні
недомагання очей, нервовість і болі голови.

Говоримо по-українськи

470 College St. W., RA 3942

СПРОБУЙТЕ

VITA-HOMO!

VITA-HOMO — повний молочний продукт,
високої поживної вартості.

VITA-HOMO — збагачений протеїном і ві-
тамінами 2,000 А, і 400 Д,

VITA-HOMO — дуже добре для тих, що не
хочуть товстіти, залишаючись здоровими.

VITA-HOMO — дуже добре для дітей, які
не травлять товщу.

Замовляйте в одинокій українській молочарні
в Торонті

ROGERS DAIRY Ltd.

459 Rogers Road — Toronto, Ont.
Tel.: JU. 7193